

A Gyermek

a Magyar Gyermektanulmányi Társaság közlönye
az állam és a főváros támogatásával
július és augusztus kivételével megjelenik havonként

Das Kind
Organ der ungarischen
Gesellschaft
für Kinderforschung

L'Enfant
Organe de la Société
Hongroise pour
l'étude de l'Enfant

The Child
Organ of the Hungarian
Child Study Society

Felelős szerkesztő:

Nagy László

Szerkesztőség: Budapest, VIII. ker., Üllői-út 16/b. szám.

Nagyon kérjük t. Tagtársainkat és előfizetőinket, hogy tagsági illetőleg előfizetési díjaikat a már megküldött csekkapon sziveskedjenek mielőbb beküldeni, hogy a folyóirat kiadási költségeit fedezhessük.

Ugyanitt értesítjük t. tagtársainkat, hogy a tagsági díj befizetéseket még nincs módunkban nyilvánosan nyugtázni, azonban a következő számban társaságunkhoz juttatott adományokat, önkéntes tagdíjmeléseket nyilvánosan fogjuk nyugtázni és megköszönni. Kérjük azon tagjainkat, akik tehetik, hogy adományaikkal támogassák e nehéz időkbén a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot!

TARTALOM:

Gyermektanulmány.	lap
<i>Bakonyi Hugó:</i> A nyelvtani formák fejlődése a gyermeknyelvben. (Második és befejező közlemény)	1
<i>Lechner Károly dr.:</i> A gyermekek lelki tökéletlenségei és az azokból származó abnormitások	21
<i>Nagy László:</i> A gyermekek erkölcsi és szociális fejlődése	33
<i>Ranschburg Pál dr.:</i> A kiváló tehetségű gyermekek és a kiváló tehetségek a gyermekkorban	40
<i>Ballai Károly:</i> A tízéves Gyermektanulmányi Múzeum	46
Ifjúsági irodalom.	
<i>Nógrády László:</i> Lőrinczy György	49
Gyermektanulmányi mozgalmak	50
Übersicht der letzten Nummer	61
Résumé	63

Közleményeinket csak a forrás megnevezésével lehet átvenni!

A szerkesztőség és a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnöksége címe: Nagy László ügyvezető elnök, Budapest VIII., Üllői-út 16/B. — Az összes kéziratok és levelek társulati ügyekben ide küldendők. — Hivatalos órák: hétfőn, szerdán és pénteken d. u. 4—7 óráig.

A Társaságot illető minden pénzküldemény, tagsági, előfizetési díjak és könyvrendelések valamint az összes reklamációk a Magyar Gyermektanulmányi Társaság pénztári és könyvkiadóhivatala Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8. címen küldendők. Magyar postatakaréknál a csekk számlánk száma 35557.

A tagsági díj pedagógus tagoknak 20 K, más foglalkozású tagoknak 30 K, amelyért A Gyermekek című közlöny is jár. Egyesületek, intézetek általában jogi személyek csak előfizetők lehetnek. Az előfizetés díja egész évre 50 korona. A Gyermekek egyes számainak ára, egyes füzet 5 K., kettős füzet 10 korona.

A Gyermektanulmányi Múzeum. Igazgató: Ballai Károly, Budapest, VIII. ker., Mária Terézia-tér 8.

A Társaság könyvtára a Gyermektanulmányi Múzeum helyiségében. Könyvtári órák pénteken d. u. 5—6 óráig.

A kiadóhivatal kéri a tisztelt tagokat. sziveskedjenek lakásváltozásukat bejelenteni különben a posta nem tudja kézbesíteni a közlönyt.

Hiányzó lappéldányokra vonatkozó reklamációk csak 3 hónapon belül intézhetnek el díjtalanul.

GYERMEKTANULMÁNY.

A nyelvtani formák fejlődése a gyermeknyelvben.

Irta **Bakonyi Hugó** az Orsz. Pedagógiai Könyvtár könyvtárosa.

Második és befejező közlemény.

A főbb nyelvtani alapformák együttes fejlődésmenete.

Míg az előzőkben csak az egyes beszédrészek szóalakjainak sorrendjét külön-külön próbáltam megállapítani, most a különböző beszédrészek egyes meghatározott szóalakjainak *együttes fellépését* szándékozom kipuhatolni. Más szóval, feleletet keresek arra, hogy melyek azok a szóalakok, amelyek bizonyos sorrend szerint együttesen és körülbelül egyidejűleg lépnek fel a gyermeknyelvben? Sajnos, hogy ilyesmire az eddigi megfigyelések egyáltalában nem terjedtek ki. A gyermeknaplók e hiányára legújabbán Bühler K. is utalt. Azt mondja, hogy a főformák megszerzési sorrendjéről nem sokat s legfeljebb csak annyit lehet mondani: „A gyakori és szabályszerű jelenik meg először és aztán következnek a kivételek”.¹⁾ Azzal, hogy a szóalakok három említett főformája együttesen jelentkezik, nem sokra mehetünk, ha egyúttal nem tudjuk azt is, hogy e főformáknak oly sokféle szóalakjai közül melyek épp az együttesen vagy körülbelül egyidőben fellépők. Hogy e párhuzamos megjelenés felett nem a puszta véletlen, hanem minden valószínűség szerint szintén valami fokozatossági vagy oksági kapcsolat dönt, egy pillanatig sem kételkedem.

Ha az egyes nyelvtani formák megjelenési idejéről jóval több

¹⁾ I. m. 123. 1.

és egyúttal pontosabb statisztika állana rendelkezésünkre, akkor azt hiszem, hogy a főbb nyelvtani formák *együttes megjelenésére* vonatkozólag is épp oly szabályszerű fokozatosságot állapíthatnánk meg, aminőt már a beszédrészeknél is sikerült kimutatnunk. Nagyon hiszem, hogy ez a szabályszerűség vagyis bizonyos nyelvtani formáknak bizonyos korban, illetőleg sorrendben való együttes fellépése még a beszédrészekénél is nagyobbfokú és valamennyi ugyanazon nyelvű gyermeknél megegyezőbb volna. A főbb nyelvtani formák ugyanis oly fontos élet- és természetbeli viszonylatok jelölésére szolgálnak, hogy ezeknek kifejezése nélkül a mindinkább értelmesdő gyermek sokáig meg nem lehet. Lelki fejlődésével egyenes arányban fokozódik az a törekvése, hogy környezetével magát mielőbb és minél világosabban megértesse. Ezért nemcsak logikus, hanem bizonyos létfenntartási szükségességgel kell kifejezésre jutniok. Valamint az ősember önfenntartására kezdetben, hogy például magát a vízen fenntartsa, elegendő volt egy szál deszka is, később pedig a kulturember fokozódó igényeinek nyomába a tutaj, a csónak, az evező, a vitorla, majd pedig a gőz- és villanymotor is lép, éppúgy szorul mindinkább tökéletesebb kifejezésmódra és ennek egyik főszközére, a nyelvtani formák differenciáltabb használatára a folyton fejlődő kis gyermek is.

Mint összes cselekvéseiben, úgy a beszéd elsajátításában is a gyermeket elsősorban önfenntartási ösztöne kényszeríti arra, hogy eleinte a legszükségesebb és igen kevés számú, később pedig fokozatosan mind több és finomabb árnyalatú szóalakokat tanuljon meg.

A gyermek már igen korán (már a második év végén) jön annak tudatára, hogy egy tárgynak pusztá megnevezése vagy valamely kívánságának ragnélküli szóval való egyszerű megjelölése még mindig *nagyon sokféleképen értelmezhető*. Igen rövid tapasztalat után jut már arra, hogy hangheliileg kifejezett kérését vagy kívánságát sokkal gyorsabban teljesítik, ha akkor, midőn pl. több tárgyról akar beszélni, a *többes szóalakot* használja. Hasonlóképen győződik meg arról is, hogy a *középfok* alkalmazásával egy kellemes vagy kellemetlen érzés csökkenését vagy fokozását könnyebben érheti el stb.

A nyelvtani formák jelentkezési sorrendje a *különböző nyelvekben* időrendileg távolról sem teljesen egyforma. De ez a sorrendi eltérés még sem akkora, mint pl. a *különböző nyelvek nyelvtani formáinak* alakbeli *különbözösége*, bár némileg ezzel is összefügg. Olyan alapformák, mint pl. a *főnév többese* vagy *tárgyesete*, avagy

az ige jelenideje, eddigi tudtunkkal minden nyelv fejlődési sorrendjében előbb nyerne kifejezést, mint pl. a birtokos eset, vagy az ige jövő ideje. A nyelvek különböző alaki fejlődéséből a gyermeknyelvben a kisebb vagy nagyobb sorrendi eltérések is könnyen megmagyarázhatók. Az eddig már rendelkezésünkre álló gyermeknyelvi adatok alapján általános szabályul állítható fel azonban, hogy a gyermeknyelvben a szóalakok a gyermek *szükségleteinek, kívánságának, értelmiségének* s a felnőttek részéről használt *gyakoriságának* sorrendje szerint következnek egymásután. Végül tekintetbe jó még a nyelvtani formák *képzésének, kiejtésének és emlékezteteli tartásának* könnyűsége vagy nehézsége is.

A nyelvtani formák elsajátításában a környezetnél jóval nagyobb és döntőhatású a gyermek lelkiéletének, *értelmiségének fejlődése*. Nemcsak a szavak, hanem a nyelvtani formák sorrendjében is, tehát nem a véletlen vagy csupán a kiejtésbeli nehézség, a környezet, avagy a gyakoriság, hanem elsősorban az értelmi fejlettség foka szerint történik a válogatás. A nyelvtani formák nagyrésze egyforma könnyűséggel vagy nehézséggel ejthető ki és jegyezhető meg. Pl. *ob* valószínűleg éppoly könnyű kiejtésű és annyi emlékezeti erőt igénylő szócska, mint *und*, éppoly egyenértékű ilyen szempontból a német birtokos vagy tárgyaset is; de azért a gyermeknyelvben az *und* avagy a tárgyaset mégis előbb lép fel. Az *ob* és birtokos eset is nemcsak azért jelentkezik később, mert amazoknál kevésbé gyakoriak, hanem mert a gyermek e jóval nehezebb fogalmak és viszonylatok felismerésének fejlődésében még addig nem jutott. Ebből magyarázható meg, hogy egyes szóalakok teljesen értelmes használatát csak 10—12 éves korában sajátítja el. Szellemi képességük ugyanis csak akkor válik azok megértésére alkalmassá. A gyakoriságnál és kiejtésnél jóval fontosabb tényező egyúttal a *konkrétság és elvontság* foka, mely a szellemi fejlődéssel az első szótól és szóalaktól kezdve a nyelv teljes elsajátításáig a legszorosabban összefügg. Jellemző erre, hogy a legtöbb *viszonyszó* eredetileg konkrét térbeli viszonylatot jelentett és csak jóval később alkalmazták azokat átvitt értelemben az idő, ok stb. elvontabb viszonylatainak megjelölésére is. Ez okból jelentkezik előbb a térbeli viszonzszók a gyermeknyelvben is. A szóstatistikákra vetett futólagos pillantás is meggyőz arról, hogy a *változatlan alakú* és mégis viszonylatokat kifejező beszédrészek (pl. kötő- és viszonzszó stb.) ugyanezen okból csak a főnév- és igestádium után (ezeket is csak alanyezetben és főnévi igenév formában használja) jelennek meg.

Stern Hilde formakészlet fejlődé-

Kor	I g e	Főnév	Melléknév
1; 4	essen (infin.) bitte (jel. id. 1. személy)	O; 11 ^{1/2} Hilde, Puppe (alany e.)	
1; 6	das is (segédige 3. sz.), sieh da (parancsoló mód), danke, anzie(n)	auge, fu, fuss, isse (Füsse) (többes alany e.)	alle (fertig)
1; 8	sia (sieh da), tinke (n)	schuä (Schuhe)	kalt
1; 9	stehj (ich stehe jel. id. 1. sz.), lass	impe (Strümpfe, csak aztán Strumpf)	miede (müde), lieb
1; 10	han (haben), bennt (brennt) (s)läft (jel. id. 3. sz.)	ssäne (Zähne, csak aztán Zahn) bildebuch	gut, fein, schön, heiss
1; 11	(k) homm, will nich (módb. s. ige)		
2; 0	kann nich (mag, daf nich) schäm mich, zeig, tunken (getrunken) (visszaható ige, csonka mult)	zeig doch de (die) bilder (Több. tárgy e.)	gosse schiftehe (grosses Schiff) schönes (erősrag)
2; 1	bin müde (bin s. ige)	suchen ich ball (Egyes tárgy e.)	
2; 2	gut eslafen, habe de (S)trümpfe		
2; 3	elorn, geseht, hinnetan		
2; 4	gegangen (tisztá partic. perf.)	mama's suppe (szász genitiv)	
2; 5	ist sie aufgemacht, hat ein Loch		schöne Mütze
2; 6	bist, was, wast (war), wasen (waren), machst (jel. id. 2. sz.), kommen enten (jel. id. több. 3. sz.), morgen essen (körülir. jövő), ist gemacht (passiv), freut Hilde, módbeli s. igék jelen 1. 3. sz.	bücher, bäume (tisztá többes), den gossen bäg (Berg névelős egyes tárgy e.)	guter papa, viel schöner, lieber (középfok)
2; 8	wir gehen (jel. id. több. 1. sz.)		schönen teppich (tárgy e.)
2; 10	hab schon gesungen (tisztá mult idő)		schöne soldaten
3; 0	wird		
3; 2	werde, wirst (jövő idő), eworden, teljes jelen idő; ich sollte, wollte, hatte (imperf.), schauder mich, freut sich, kommen se (Sie) doch, rendes mult, plusquamperfectum, wenn ich die Bilder gesehen habe (hiányos fut. ex.) passiv gyéren; sok elvont ige	der mutter sagen (egyed. dat.) mit den Füssen (többes dat.)	des gute papa, (gyenge és erős ragoz), grösser, reiner, guter (középfok)
3; 5	lag (rendes imperfect.)	rendes genitiv használat	
3; 8	könnte, konjunktiv		3; 7 am gutesten (felsőfok)
4; 4	plusqu. perfect. és fut. ex. helyesen, angezogen hätt, gedeckt wäre		
5; 0	hätten wir gelernt (ireal. óhajtó mód)		
5; 1	würde essen		

sének synchronistikus áttekintése.

Személy- névmás	Birtokos- névmás	Viszonyzó	Határozó- szó	Névelő	Kötőszó	Számnév
du	meine		1 ; 5 hier da, so (igy) wo weg, auf		und 1 ; 7 ja, nein	mehr, viel 1. 2. 3.
ich er			hinten dort (dort) gleich	'n (ein)	auch	mal (noch einmal)
se (sie) er, mir	dein, (fel- cser. mein) ihr	mit, bei, nach auf, in, ohne	morgen heut, jetzt unten, dann	der, de (die), den 'ne, n, e, (ein, eine)	aber, doch	eins, zwei, drei
wir uns es, mich	dein (rendesen) sein (ihr helyett is) unser	2 ; 9 von (Univ. pr.) für, zu (el- vontan is)		einen	wenn warum, ob, weil, bis, dass	3 ; 3 zweite 3 ; 9 dreite

A *szellemi és nyelvi fejlődés parallelismusa* vitán felül áll és azt minden gyermeknyelvi kutató és pszichológus ellenvetés nélkül el is ismeri. A nyelv tökéletesedésével párhuzamosan jár a gondolkodás finomulása és viszont a képzetek tisztulásával világosabb lesz a kifejezőmód is.¹⁾

Bizonyos, hogy egy-egy beszédrész egyes szóalakjainak jelentkezési ideje és más beszédrészekével való együttes fellépése minden egyes gyermeknél külön-külön elég sokféle kombináció-lehetőséget nyújt. Azért már azzal is meg kell elégednünk, ha ezek közül csak a leggyakoribb közös főformák egyidejűségét sikerül megállapítanunk. Hogy a nyelvtani formák gyermeknyelvi fejlődését, azok pontos sorrendjét és főképp egyidejűségét világosabban és áttekinthetőbben láthassuk, egy synchronistikus kimutatást közlök, amelyet minden szóalak *előszöri* feltüntetésével külön e célra Stern Hilda nyelvanyagából állítottam össze. (Lásd a 4. és 5. lapon).

Ha Stern Hilda nyelvfejlődési menetét vagy szabatosabban szólva szóalakjainak fokozatos fejlődési folyamatát más gyermekekével és főképp Preyer fiának hasonlóképen elég gazdag adatú formafejlődésével összehasonlítjuk, akkor azt látjuk, hogy a szóalakok megjelenésének szempontjából az egyes gyermekek közt mutatkoznak ugyan *időbeli eltérések*, de *sorrendileg* a főbb formák teljesen megegyeznek. Ennek alapján az előző kimutatásból és egyéb gyermeknyelvi formakészletek összehasonlításából sikerül talán megállapítanunk (és ez nemcsak gyermeknyelvi, hanem idegen nyelvtanítási szempontból is *mérhetetlen fontosságú* kérdés), hogy melyek a *legkonkrétebb*, más szóval az értelmileg *legegyszerűbb* viszonylatú, és ugyanazért az önfenntartásilag *legszükségesebb* és egyúttal *leggyakoribb* használatú szóalakok és hogy aztán ezek közül melyek szoktak kezdetben *együttesen* is fellépni. Mindezt szem előtt tartva az indogermán gyermeknyelvekre vonatkozólag a beszédrészek egyes szóalakjainak már közölt sorrendjét egymással és Stern Hilda synchronistikus formakészletével összevetve, a legfontosabb nyelvtani formákat könnyebb áttekintés céljából a következő hat, fokozatosan nehezebbé váló csoportba soroltam:

1. Az egyszámú alanyeset, a többesszám, az egyszámú

¹⁾ Schmidt E. I. m. 79 I. In jeder Vervollkommung der Sprache liegt eine Verfeinerung des Denkens, und jede Klärung der Vorstellungen legt den Grund zu klarerem Ausdruck.

változatlan alakú tárgyeset, az infinitívus, a jelenidő 3. személye és melléknév alapfoka.

2. Parancsoló mód (inkább kérő értelemben), rendes igéknek jelenidejű 1. személye s egynehány segéd- és módbeli ige jelenidejű 3. és 1. személye, többes tárgyeset.

3. Névelő, jelenidő 2. személye és többes 3. személye, csonka (partic. perf.), majd rendes múlt, jóval több segéd- és módbeli segédige jelenidejű egyszámú 1., 2., 3. és többes 3. személye, viszonyszó.

4. mir, dir, ich, mein, dein, datívus, körülírással majd rendes jövő, melléknév középfoka, kötőszó.

5. Előbb segéd-, aztán gyenge- és erősragozású igék elbeszélő múltja, genitívus, felsőfok.

6. Összetett idők: befejezett múlt és jövő, szenvedő alak, konjunktívus és feltételes mód.

Ez a csoportosítás csak a legfőbb nyelvtani alapformákat tünteti fel, még pedig oly módon, hogy minél alacsonyabb fokozatú a nyelvtani forma, annál egyszerűbb és minél magasabb fokozatú, annál bonyolultabb és nehezebb. Az egyfokozatban felsoroltak sorrendileg körülbelül egyenértékűek és sokszor időrendileg is együttesen fellépő szóalakoknak tekinthetők. Az előző fokozatú szóalakok bennfoglaltatnak természetesen a későbbi fokozatokban is. A beszédtanulás kezdetén pl. az első fokozatú szóalakok használatában igen gyakori gyermeknyelvi kifejezésforma: alanyeset és főnévi igenév pl. Papa sagen. Példa a 2. fokozatra: Sieh Enten (parancsoló mód és többes tárgyeset), vagy Hund bellt (alanyeset névelő nélkül és jelenidő 3. személye). 3. fokozat: Puppe hat Fuss stb. Az egyes fokozatokra való átmenet csak igen lassan és észrevétlenül továbbá a *legkisebb erő kifejtésével* megy végbe. A kis gyermek szókéifejezésében csak annyi erőt fejt ki, amennyi okvetlenül szükséges, mondja megfigyeléseinek alapján Lombroso P.¹⁾ A gyermek csak azokat a szokat és nyelvtani formákat jegyzi meg és használja, melyeknek képzettartalmára és megértésére pszichéje már alkalmas. A szók és szóalakok *kiválogatása* tehát egyedül a *gyermeken múlik*. Épazért elsajátításukat *mesterséges beavatkozással siettetni* époly okatlan és céltalan törekvés volna, mint a szókészlet hasonló irányú gyarapítása. A gyermek önmagától jön reá, hogy környezetének hallott szókészletéből és nyelvtani formáiból melyekre van

¹⁾ Das Leben der Kinder. Lpz. 1909. 38. 1.

neki leginkább szüksége. Mielőtt valamely szóalaknak szükségességét nem érzi, hiába nógatjuk annak használatára. Kezdetben csak gépiesen utánzott szóalakokat, később azután a megfigyelt analogia segítségével önállóan képzeteket is használ. Szinte ösztönszerűleg veszi észre, hogy egy bizonyos nyelvtani forma ismételten más és más szónál, de ugyanazon beszédrésznél ugyanazt a jelentést vagy viszonylatot fejezi ki. „A ragok és képzők jelentését — írja Balassa József¹⁾ — épügy kell megtanulnia a gyermeknek, mint az egyes szavakat . . . Itt egyáltalán nem lehet szó tudatos tanításról s nem magyarázhatjuk meg egy-egy rag vagy képző használatát.“ Némi különbség azonban mégis csak van a nyelvtani forma és szó megtanulása közt. Minden egyes új szót a gyermek többszöri hallás után tisztán emlékezetileg sajátít el. Ellenben egy-egy szóalakot első-, másod-, harmadizben vagy mondjuk kezdetben ugyan szintén hallásilag és emlékezetileg jegyez meg, de később az analogiaérzet már arra képesíti, hogy a szóalakvégzetet oly szavakhoz is függeszti, melyekhez függesztetten környezetétől sohasem hallhatta.

Érdekes volna azt is kinyomozni, hogy egy-egy nyelvtani formának önálló alkalmazásáig vajjon hányszor kell a kis gyermeknek azt ismételten hallania és hogy vajjon e megfigyelésből nem vonhatnánk-e le valami hasznos tanulságot az idegen nyelvi oktatásra is? A gyermeknyelvi kutatóknál azonban a szóalakok ily gyakorisági fokának semmiféle nyomára akadni nem tudtam.

A synchronistikus kimutatásból még egy másik tanulságot is meríthetünk. Stern Hilde formakészletét behatóbban vizsgálva, a nyelvtani formáknak két ízben ismétlődő összetorlódásából azt a benyomást kapjuk, mintha bizonyos nyelvbeli befejezettség már a 2;6 és egy még kerekdedebb nyelvtudás a 3;2 korban válnék felismerhetővé. Úgy rémlik, mintha e két időpontban a nyelvtudás folyamatában a megelőző nagyfokú formagyarapodás után hirtelen bizonyos *kristályosodási nyugvópont* állana be. Ez a megállapodottság különösen feltűnő a harmadik év (tulajdonképp 3;2) befejezése után. A 3;2 kornak bő forma készlete, mely már a társalgási köznyelvnek *csaknem minden nyelvtani formáját* felöleli, oly gazdag és oly gyorsuló ütemben siet a befejezettség felé, hogy az utána következő csekélyszámú nyelvtani formák, bármennyire differenciáltak is máskülönben, az utolsó ecsetvonásokhoz hasonlóan már csupán kiegészítésül és a teljes beszédképesség betetőzéséül

¹⁾ A gyermek nyelvének fejlődése. Bp. 1893. 29. l.

látszanak szolgálni. Joggal mondhatjuk, hogy ekkor a gyermek fajának legbecsesebb örökségét, *anyanyelvét* a legkezdetlegesebb formában már kétségbevonhatatlanul *birtokába vette*. Akik egy normális hároméves gyermekkel valaha hosszabb beszélgetésbe ereszkedtek és ugyanakkor annak nyelvbeli kifejező képességét gondosan megfigyelték, szó- és formakészletének változatosságát és terjedelmét ily célzattal kipuhatolni próbálták, ennek megállapítását kétségbe nem vonhatják. A nemrég még zavarosan gagyogó kicsiny gyermek egy éven belül természetes és mégis csodálatraméltó metamorfózissal *értelmesen beszélő* emberré vált.

Hogy azonban a teljes beszédképesség és mindenoldalú kifejezőképességtől még nagyon távol áll és hogy annak *aránylagos befejezettségéhez* csak a 14—15 éves korban jut (szigorúan véve sohasem teljesen befejezett), külön bizonyításra nem szorul. Tények bizonyítják különben, hogy a 3—4 éves korú beszédképesség amily kerekded és sokoldalú, époly *ingatag alapú* is még. A nyelvképződés kristályosodási folyamata szilárd alakot nem ölthetett még és alapformái az emlékezetbe elég *mélyen és tartósan* be nem vésoódhattak. Ennek egyik fényes, de egyúttal szomorú bizonyítéka, hogy a *negyedik év előtti megsiketülés* nyomába elegendő gyakorlat híján¹⁾ kivétel nélkül siket-némaság jár.

Tanulságok.

I.

A gyermeknyelvi szóalakok fejlődése és jelentkezési sorrendje jóval több tanulságot és hasznot nyújt az idegennyelvi oktatás számára, mint maga a szókészlet vagy akár a beszédrészek megjelenési sorrendje. A gyermeknyelv sok szava az idegennyelvi oktatásban már azért sem igen értékesíthető, mert a 2—3 és 10—12 éves gyermek környezete, érzés-, gondolat- és akaratvilága közt, ahonnan a szavakat ép meríteni kell, igen lényeges különbség észlelhető. A két különböző bel- és külvilág kifejezésére a közhasználatu szavakon kívül természetesen egymástól eltérő szavak alkalmazása is válik szükségessé. A beszéd szavainak főforrása a környezet; ez pedig a kisgyermeknél a családi kör, a nyelvtanuló részére pedig az iskola. Hogy lelki világuk még lényegesebben is különböző, ehelyütt bizonyításra nem szorul.

¹⁾ Grotjahn A. dr. és Kaup I. dr. Handwörterb. der social. Hygiene. Lpz 1912. II. K. 594. I.

Egészen másként áll a dolog azonban a nyelvtani formák alkalmazásánál. A beszédtanulás kezdetén mindkét különböző koru gyermek ugyanazokra a nyelvtani formákra csaknem egyforma kényszerűséggel szorul. A beszéd minél egyszerűbben és fokozatosabban bővülő folyamatának kezdetén a nyelvtani formáknak *ugyanazon nyelven* belül csaknem egyforma szükségeséggel kell kifejezésre jutniok, úgy a kis gyermeknél, mint felnőttél.

A mindinkább értelmesedő beszéd, mihelyt csak az agrammatikus fokon felül emelkedik pl. a főnév többese vagy tárgyese nélkül, csak nagyon korlátolt és homályos jelentésű képzetkörben mozoghatna. A lelki világ megnyilatkozásának *közös emberi szemléletformái* és az illető nemzet nyelvi formái úgy a kisedednél, mint az idegennyelvi tanulónál kezdetben csaknem teljesen egybeesnek és később is jó sokáig párhuzamosan haladnak még. A tér- és időbeli viszonylatok mindkettőre nézve ugyanazok és így azok elemi kifejezésére is ugyanazon nyelven belül más nyelvtani formák elsőbbsége vagy ettől nagyon eltérő sorrendje szinte el sem képzelhető. Amily fokban és korán van szüksége a kisedednek pl. a többesszámú alanyeset alkalmazására, ugyanily fokban szorul reá az idegennyelv tanulására fogott 10 éves gyermek vagy a 20 éves felnőtt is. Ezért a gyermek által használt nyelvtani formák közül egy sem jelenhetik meg akkora késedelemmel az idegen nyelv tanításában, például 2—3 év mulva, mint amekkora időkülönbszetre az egyes gyermeknyelvi *szavaknál* számos példánk van. A formái sorrendnek itt is ott is *csaknem ugyanannak* kell lennie. A 10 éves gyermek idegennyelvi szókincstartalma egy esztendei tanulás után akár teljesen más is lehet, mint az illető nemzetbeli kisededé; ha pl. a nyelvtanuló szókészlete ekkor 800 szóból áll, akkor lehet abban 50% oly szó is, melyet az idegennyelvű kiseded teljesen hasonló mennyiségű anyanyelvi szókészletében egyáltalán elő nem fordul. De oly idegennyelvi nyelvtudás, amelyben a *szóalakok is ekkora eltérést* mutatnának, kizártnak tekinthető. Az idegen nyelvek tanításában ez a természetes gyermeknyelvi szóalaksorrend mesterségesen ugyan könnyen megváltoztatható, sőt felforgatható, de hogy mily eredménnyel, arról illetékesen csak az idegennyelvek tanításával meggyötört tanulók beszélhetnének. A szóalakok sorrendi tanításában nekünk csak a *természet és a nyelv ezredéves fejlődése által kijelölt út*at kell és lehet követnünk. Ennek *főirányától* és *alaponalaitól* büntetlenül el nem térhetünk.

Bármily hasonló és párhuzamos is azonban a gyermeknyelv

és az idegennyelvi oktatás szóalaksorrendje egymáshoz, azért a mutatis mutandis alapelve itt is — bár jóval korlátoltabban, mint a szókészletnél — hasznosnak és szükségesnek bizonyul. A kis gyermek és 10—12 éves vagy akár idősebb nyelvtanuló közt a nyelvtanulás tekintetében olyan különbségek is találhatóak, melyek figyelembevételével nélkül jó nyelvtanítási módszer el nem képzelhető. Ilyenek a környezeten kívül a köztük fennálló óriási *értelmiségkülönbség*; egy másik, hogy legalább már *egy nyelvei beszélnek* és végül, hogy a nyelvtanulás folyamata alatt az idegennyelv hatása korántsem oly *intenzív*, állandó és huzamos időn át tartó, mint a kisedekorban az anyanyelvé.

A nyelvtanuló lelkivilága és annak képzettartalma felülmulhatatlanul gazdagabb, mint a kisgyermeké. A kis gyermek ugyanakkor, amidőn anyanyelvét tanulja, *fogalmi világát is építi fel*. Ezen a munkán a nyelvtanuló régen túlesett már és így figyelme a nyelvtényekre jóval könnyebben irányítható. A nyelvyanyagot tehát nem a kisgyermek sajátos kis köréből, hanem a megfelelő korú nyelvtanuló *értelmi, érzelmi és érdeklődési világából* kell merítenünk.

Valamint a gyermeknyelvben a nyelvtani formák főbb jelenségei: a deklináció és konjugáció, csaknem egyszerre jelentkeznek, éppúgy egyszerre alkalmazandók ezek az idegennyelv tanításában is. Az idegennyelvi oktatásban már az első órától kezdve, tehát minden merően konvencionális *grammatikai rendszerezéstől* eltekintve, a legszükségesebb és éppazért leggyakoribb, de amellet egyúttal a legegyszerűbb és legkönnyebb nyelvtani formákból kell kiindulni. Nehogy azonban semmitmondó vagy sokféleképpen magyarázható általánosságokba essünk, meg kell jelölnünk, hogy melyek a legszükségesebb, leggyakoribb, legegyszerűbb és legkönnyebb szóalakok. Valamint a szókészlet, úgy a szóalakok elsajátítási sorrendje is elsősorban a legszükségesebben igényelt szóalakok, illetőleg viszonylatok után igazodik. A *legszükségesebb* fogalom itt egybeesik a leggyakoribb fogalmával, mert azt használjuk leggyakrabban, amire a leginkább, legtöbbször van szükségünk is. Minden jelrendszerben az a leggyakoribb, aminek használatára lépten-nyomon is utalva vagyunk.

Legszükségesebbek azok a szóalakok, melyek nélkül a leg-
elemibb gondolat kifejezés sem nyilvánulhat és épp azért leggyakrabban használatosak is. A gyermek beszédjében ilyen például az alanyeset után közvetlenül a többes szám és az egyes tárgyeset, az igénél az infinitívus, az 1. és 3. személy, továbbá egyes hely-

határozók és konkrét melléknevek stb. Ezek közül is legelőször aztán azok a szóalakok használatosabbak, melyek a *legegyszerűbbek* és legkönnyebbek vagyis a rokonalakúak, vagy amelyek a *legkevesebb alakváltozáson* mennek át. Így pl. a *legszerűsebb esetek* közül való a nőnemű és a semleges tárgyeset, mely egyúttal a legegyszerűbb és legkönnyebb, mivel alakilag alanyesetével teljesen egyforma. Ilyen az igénél a jelenidő első személyével rokonalakú parancsoló mód vagy a többes első személyével szintén rokonalakú többes 3. személy stb.

Bár mindez a gyermeknyelvi szóalakok sorrendjében is érvényre jut, azért utóbbi a tanítandó szóalakok sorrendje *szolgailag* még sem követheti. Nem követheti mindenben azon egyszerű oknál fogva, mivel a kis gyermek hiányos mondatokkal kezdi el beszédjét és az marad még akkor is, miután egyes nyelvtani formákat már helyesen is elsajátított. *Stern* Hilde pl. még a 3. év végén is kiváló előszeretettel használja az infinitívust, bár a jelen, múlt, körülírasos jövőt és a segédigék elbeszélő múltját is ismeri. A gyermeknyelvi *infinitivusnak* oly korai fellépése és huzamos időn át tartós használata a kisgyermek homályos és eléggé nem differenciált képzetvilágából magyarázható. Mint a cselekvésnek legáltalánosabb és leghatározatlanabb kifejezője, époly sokféle cselekvés jelentésű a gyermeknyelvben, mint az első főnevek tárgyjelentései (pl. az említett stuhl, quak stb.)

A szegényképzetű kis gyermekkel szemben a 10—12 éves gyermekek összehasonlíthatatlanul differenciáltabb, *gazdagabb értelmisége* tehát a már szabatosabb viszonylatu ige szóalakok befogadására is alkalmasabb és így az infinitívus sorrendi alkalmazása ép határozatlan volta miatt jóval későbbre marad. Mindenesetre feltűnő jelenség, hogy gyakori használatára az idegen nyelvi tanulók is hajolnak, valahányszor a differenciáltabb szóalak azonnal eszükbe nem jut. Épúgy marad a *genitivusi viszony* alkalmazása is későbbre, mely szász formájában *Stern* gyermekeinél szintén igen korán jelentkezik. Ezzel szemben viszont jóval előbb (s már az első leckében) alkalmazandó a határozott névelő, továbbá a wir és ihrrel egybekapcsolt többesszámú 1. és 2. személyű jelenidő (ein határozatlan névelő stb.) A nyelvtanulónál, ki többedmagával tanul idegen nyelvet, megszűnt a környezeti ok, melynél fogva a még egyedi cselekvésre utalt kis gyermek azt korábban el nem sajátíthatja. A gyermeknyelvi sorrendtől eltérőleg egyszerre alkalmazható pl. a személynévmások egyesszámú három személye is.

Mindezen eltéréseknek lélektani oka a 10—12 éves gyermek *magasabb fokú értelmisége* és befogadó képessége, melynél fogva egy nagyon fontos nyelvtanítási követelmény a gyermeknyelvben divó *hiányos mondat szerkezetnek* kikerülése válik lehetővé.

A 10—12 éves gyermeknek már csak kerekded és grammatikailag helyes mondategészlet és lehetőleg érdekkeltő és összefüggő szöveget szabad nyujtanunk; ez pedig hiányos mondat szerkezettel el nem érhető. Épazért az sem szükséges, hogy a többesszám már az első leckében is szerepeljen; *szövegbeli* és alaki szempontból ennél sokkal használhatóbb és egyszerűbb szóalak a változatlan alakú nőnemű és semleges tárgyeset.

Az előzőket mind figyelembe véve pl. a német nyelv tanításában a fontosabb szóalakoknak következő sorrendjét vélem legcélszerűbbnek.

A *főnév*nél a névelővel ellátott alanyeset, változatlan egyes számú tárgyeset, többes alanyeset, többes tárgyeset, a változott alakú himnemű egyszámú tárgyeset, egyes és többes tulajdonító, egyes és többes birtokos eset. Az egyes és többes alanyeset után a leggyakrabban használt és szükségelt eset az accusativus, mely leginkább a valamire vagy valakire közvetlenül irányzott cselekvéssel szokott kapcsolatban állni. Aztán következik a genitivusnál gyakoribb használatu, egyszerűbb alakú és viszonylatu dativus. Utóljára marad a genitivus, mely leginkább a birtoklást vagy a résznek valamely egészszel való viszonylatát fejezi ki s a mindennapi társalgási nyelvben soha vagy nagy ritkán használatos.

Az *ige szóalakjainak* sorrendje: Jelentő mód, jelen idő 1. és 3., aztán második személy és parancsolómód, többes 3. 1. 2. személy, mindenkor a megfelelő személynévmásokkal.

Aztán a *segéd és módbeli segédigék* jelen ideje. Utóbbiak nagy fontosságára a beszédben külön is felhivom a figyelmet. Ezek ugyanis valamennyi gyermek szókészletében (l. Preyer, Stern, Kirkpatrick stb.) feltűnően korán és csaknem minden igeidőben a *rendes igék megfelelő idői előtt* vagy pedig legalább is azokkal együtt szoktak fellépni. A legtöbb nyelvkönyv viszont csak a 2. vagy 3. évben merte őket használni, azon téves hiszemből kiindulva, hogy a szóalakokat csak a megszokott vagy *németországi* nyelvtani rendben lehet közölni. A beszédtanulás azonban nem grammatikai sorrendben és rendszerességgel halad előre, hanem a kifejezésbeli beszéd-szükséglet és gyakoriság után indulva pszichológiai válogatást követel. Akarat- és érzésvilágbeli fontosságukat felismervé „Német-

nyelv és Olvasókönyvemben“ ép ez okból és a gyermeknyelvi szó-készletre támaszkodva igen korán alkalmaztam őket. A további szóalakok folytatólag: mult, jövő idő, elbeszélő, befejezett mult és jövő, szenvedő alak és feltételes mód.

Melléknévnél: melléknév középfoka, gyenge, vegyes, erős ragozás, felsőfok.

Kisebb és könnyen megokolható eltérésektől eltekintve az itt közölt szóalaki sorrend úgy menetében, mint fontosabb alapformáiban a 4. és 5. lap mellékletén feltüntetett gyermeknyelvi sorrenddel csaknem teljesen *azonosnak* mondható. Természetes, hogy ily sorrend minden *más idegennyelv* tanítására hasonlóképen csak az illető idegennyelv *gyermeknyelvi adataiból* és formáinak szerkezeti nehézségei szerint lesz megbízhatóan összeállítható. Hogy azonban az *összes* szóalakoknak ily gyakorlatilag is célszerűen használható sorrendje teljesen kifogástalan legyen, már akkorra munka, mely a kellő előmunkálatok hiján ma még meg nem valósítható. Nagyon figyelemreméltóak *Richter E.* szavai, aki a nyelvtani formákat ép a *német anyanyelvi* tanítás szempontjából oly behatóan éles elmével tanulmányozta és végül erre a következtetésre jut. „Egy pszichologiailag tökéletesen és teljesen megalapozott ideális nyelvoktatás a végesvégig vezetett begyakorlás céljából szigoruan véve azt követelné, hogy a tulajdonkép konkrét viszonylatokon alapuló absztrakt nyelvtani formákat és az általuk képviselt különböző jelentési lehetőségeket *külön-külön s egyenként* minél behatóbban elemezzük. Csakhogy egy ilyen alapos pszichologiai elemzésnek, mely a szóalakok legkülönbözőbb jelentésének mélyébe és minden árnyalatába bepillantást szerezne, *anyanyelvünk hiján van még.*“¹⁾ Ha tehát már a német anyanyelvi oktatásban is érzik a szóalakok helyes tanításának és eredményes alkalmazásának nagy nehézségeit, amit *Richter E.* könyvének minden lapján nem győz elégszer ismételni, akkor egy ily fokozatosan haladó és *idegennyelvi oktatásra* alkalmazott sorrendnek hibamentes összeállítása ennél még százszorta nehezebb feladat.

A nyelvtani formák elsajátítási sorrendjének tehát csaknem ugyanolyannak kell lennie az idegen nyelvtanításban, mint amilyenek azt a gyermeknyelv fejlődésében találtuk. Mint jóval természetesebb folyamat utóbbi az idegennyelvi oktatásnak joggal szolgálhat mintául. Az idősebb és értelmesebb nyelvtanulóval szemben, mint

¹⁾ I. m. 81. l.

aki a valóságban létező viszonylatokat *anyanyelvéből* már jól ismeri, könnyen volna elképzelhető és gyakorlatilag is kivihető egy ettől a sorrendtől *teljesen* eltérő nyelvtanítási menet alkalmazása is. Így pl. mi sem állna annak útjában, hogy a birtokos esetet előbb tanítsuk mint a tárgy esetet vagy többes számot és hasonlóképpen az igénél a jövőt a jelen vagy múlt idő előtt. De ez az eljárás nemcsak bonyolultabb, hanem vizsás és logikaellenes is volna, mivel akkor az egyszerűbb alakú és gyakoribb használatú szóalakokat éppen a nehezebbek és ritkábbak előznék meg. A többesszám, a tárgyeset, a jelenidő 1. és 3. személye stb. ugyanis *oly kezdetleges* viszonylatok jelölésére szolgálnak, melyeknél *egyszerűbbeket* és gyakoribbakat ki nem gondolhatnánk. Ezek nyelvbeli kifejezése adott érzékeinkből és az általunk meg nem változtatható tér- és időbeli képzetvilágunkból kifolyólag oly szükségességgel és minden egyéb szóalaknál előbb jelentkezik, hogy a beszédben mielőbbi hangbeli kifejezésüket csak ideig-óráig, avagy mesterkéltnél korlátozással és a világosság rovására tudnók sorrendileg későbbi időre kitolni. Minden félreértés kikerülése céljából azonban megjegyzem, hogy valamint a kisgyermeknél egy-egy szóalaknak 1—2 heti, sőt hónapi időkülönbözete anyanyelvének megszerzésére lényeges befolyással nem szokott lenni, épúgy nem szükséges, hogy az idegennyelvi oktatásban a szóalakoknak valami *teljesen merev* és semmiféle változtatást nem tűrő sorrendjéhez ragaszkodjunk. Vannak ugyanis úgy egyszerűség, mint gyakoriság szempontjából sorrendileg olyan *egyforma értékű* szóalakok is, hogy azok sorrendileg minden aggály nélkül tetszésszerűen felcserélhetők. Ezekre az említett hat fokozatban már előzőleg utaltam. De annál szükségesebb különösen az első évben egy félévi és méginkább *egy-egy egész évi* nyelvényanyag mennyiségének és minőségének *szabatosabb* megjelölése és úgy a szó- mint formakészletnek minél pontosabb megállapítása. Arról pedig természetesen még szó sem lehet, hogy a szavak és formák közül a nyelvtanuló a kisgyermekhez hasonlóan maga *válogasson*. Arra tanulmányi időnk nem elég. Tudjuk, hogy a kisgyermek anyanyelve elsajátításában a legkisebb erő kifejtés törvényét követi és azt is tudjuk, hogy a nyelvtanulók legtöbbje az idegennyelv tanulásában *ugyanazt* teszi; a tapasztalat azonban azt bizonyítja, hogy a szűken kimért tanulmányi idő alatt a nyelvtanuló éppen ellenkezőleg csak *a legnagyobb erő kifejtés* árán juthat egy idegennyelv birtokába. Az energiamegtakarítás okából ez a cél a szavak és formák mennyiségének, minőségének és sorrendjének szabatos megállapí-

tása nélkül még megközelítőleg sem érhető el. Mindezek után világos, hogy a mutatis mutandis alapelvét a nyelvtani formák tanításában *sokkal korlátoltabban* lehet és kell érvényesíteni, mint a gyermeknyelvi szókészletnél.

II.

Hasznos tanulság ígérkezik még annak összehasonlításából is, hogy *miként tanulja meg* a szóalakokat a kisgyermek és miként a nyelvtanuló.

A kisgyermek nemcsakúgy a környezettől hallott szokat és szóalakokat ismétli, hanem a hallottak mintájára analogia alapján önmaga is oly szavakat ragoz, melyeket előzőleg ragozottan *nem hallott*. Ezen öntevékenységének és közreműködésének fényes bizonyítékai az analogia alapján ugyan szabályszerűen, de nyelvhasználatilag mégis *hibás* formaalkalmazások (pl. besser helyett guter). Ugyanezen közreműködésnek kell elkövetkeznie az idegen nyelvtanulónál is. És valóban szakasztott *ugyanazokkal a hibás analogia képzésekkel* találkozunk nyelvtanulóinknál is. Felcserélik a *dem* és *den* névelőket, a *sein* és *ihr* birtokos névmásokat, az erős igét gyengén ragozzák (getrinkt), a melléknevet hamisan fokozzák (guter) stb., éppúgy, mint akár Preyer vagy Stern gyermeke. Ezen fennakadni, vagy pláne felháborodnunk nem szabad; sőt, szinte azt mondanám, hogy kezdetben ezen még örülnünk is kell. Mert mielőtt a nyelvtanuló ezeket az önállóan, bár hibásan képzett analogiás ragozásokat nem használja, eredményes nyelvtanulásról nem lehet szó. Ezek a kezdetleges idegen nyelvérzéknek és haladásnak legelső biztos jelei. Mindaddig, amíg ezek a nyelvtanuló beszédében elő nem bukkannak, a papagályszerű, gépies utánzás fokán vesztegel és igazi nyelvértésről, *tudatos* nyelvhasználatról nem lehet szó.

Itt aztán az a kérdés vetődik fel, hogy mily módon vezetendő a nyelvtanuló egy-egy szóalak tiszta megértésére és ezután annak önálló alkalmazására is. A gyermekek, kisebbek és nagyobbak egyaránt, a nyelvtani formákat *tudatosan* figyelmök központjába állítani nem szokták. Régente a paradigmák beemlézésével vélték ezt a célt elérni. Hogy azonban figyelmüket magukra a nyelvtani formákra irányítsuk, arra sokkal természetesebb, egyszerűbb és eredményesebb eszköz áll rendelkezésünkre. A legelső feltétel olyan mondatszöveg válogatása, melyben az illető nyelvtani formát és annak lehetőleg *konkrétjellegű* viszonylatát szemléltetve vagy csele-

kedve nemcsak meglátja, hanem *átéli* is. Mint a legtöbb határozó- és viszonyzó, bármily elvontnak tessék is, úgy a szóalakok is *eredetileg* konkrét viszonylatok jelölésére szolgáltak. Legtöbbje még ma is konkrét viszonylatban alkalmazható és elsősorban csakis ebben a formában lesz bemutatható. Valamint a kisgyermeket kezdetben mozdulatokkal és jelbeszéddel segítjük egy-egy viszonylat és a vele egybekapcsolt szóalak megértéséhez, úgy nem szabad ily segéd-eszközöktől visszariadnunk a nyelvtanításban sem. Mielőtt a viszonylatokat nyelvileg kifejezné, szükséges, hogy ezeket a viszonylatokat a valóságban is *felismerje*. Ily szemléltetéssel és átéléssel a viszonylat és szóalak szervesen és tartósan összeforr. Erre ugyanazon nyelvtani formának más és más mondatban való többszöri ismétlődése, példahalmozása következik.

Miután a nyelvtanuló ily módon más és más szó, de hasonló beszédrész kíséretében s minél konkrétebb formában egy-egy szóalakot már felismert és bár tanult példákban megismételt, végül hasonló viszonylat közepette, vagy elgondolása mellett is a keresett szóalak mintegy a resonator működéséhez hasonlóan *önmagától is kiváltódik*. A kisgyermek kezdetben csak sokszori hallás és gépiesen ismételt utánmondással jut a nyelvtani formák birtokába. A gyermeknél jóval értelmesebb nyelvtanuló azonban a nyelvi jelenségek és viszonylatok összefüggését már *figyelmes logikai észrevétel útján* is fogja felismerni. A nyelvtanítás művészete ezért a szóalakokhoz szabott s elegendő számú konkrét viszonylatok előteremtéséből áll. Önálló analogiaképzés a nyelvtanulónál csakis ezen előfeltétel, vagyis a szóalak és viszonylatnak *együttes és élményszerű* bemutatása után fog bekövetkezni. Önállóan használt analogiaképzésre a nyelvtanulót ezek után még bizonyos *kérdésekkel szükségszerűen kiváltott feleletek* segélyével is lehet rávezetni. A régen divott szabálymagolás ecélből nemcsak energiapazarlás, hanem felesleges és haszontalan is.

Nehezebb szóalakok megértésére úgy is taníthatjuk a tanulót ha szándékosan valamely alkalmas *felreértésből* indulunk ki.¹⁾ Olyankor, ha mást cselekszünk vagy mást tudunk cselekedtetni, mint amit az akkor használt szóalak kifejez és céloz, a nyelvtanuló a tényleges viszonylatok közepette a nyelvtani formák küiönbözöségét jóval világosabban fogja látni és átérteni. A *tárgyi viszonylatok küiönbözöségéből* rájön a nyelvtani formák küiönbözöségének a

¹⁾ Schmidt F. dr. I. m. Die Beziehungsformen der Begriffe, Flexion und Partikel c. fejj. 67. 1.

tudatára is. A nyelvtani forma viszonybeli jelentésének magyarázatánál sokkal többet ért egynéhány jól átértett példa megfelelő szemlélet alapján.

Ámbár a nyelvtani formák *száma jóval kisebb* mint a szavaké és számuk a modern nyelvekben átlag 700—1000-re tehető, nem elég csak sorrendjüket megtartani, hanem a nyelvtanuló befogadóképességéhez arányítottan kell őket évenként és óránként *elosztani* is. Alkosson minden egyes szóalak egy éppoly új emlékezeti egységet, mint az ismeretlen szó. Ebből azonban még nem következik, hogy egy-egy leckeórán belül ugyanannyi új nyelvtani formát is taníthassunk, mint ahány ismeretlen szót. A nyelvtani formának ugyanis sokkal fontosabb szerepe van és használtabb a beszédben, mint bármelyik új szó. Az egyszer már megtanult nyelvtani forma nap-nap után újból és ismételten jelentkezik, úgy a kisgyermek mint nyelvtanuló beszédjében. Ezzel szemben a már egyszer megtanult új szó használata néha csak hetek vagy hónapok múlva válik szükségessé. A nyelvtani forma ezért sokkal *gondosabb megtanulási módot*, mélyebb és tartósabb bevésést követel.

A rendelkezésünkre álló gyermeknyelvi statisztikában és megfigyelésekben arra vonatkozólag, hogy a kisgyermek bizonyos idő alatt *hány nyelvtani formát* szokott elsajátítani, semmiféle biztos vagy csak útbaigazító adatot nem találtam; de ha tekintetbe vesszük, hogy a kisgyermek a harmadik év egész folyamán át, számításom szerint, körülbelül csak 60—80 szóalakra szokott szert tenni, akkor egy hétre legfeljebb 1—2 új szóalak esik. Pedig új szót némelyik nap 4—5-öt is megtanult. Amennyiben a nyelvtani forma használatára gyakrabban, mint bármelyik szóra szorul, kevés számú, de az emlékezetbe annál mélyebben bevésett nyelvtani formára van szüksége. Ezek a szempontok irányadók az idegennyelvtanításra is. Hogy a nyelvtani forma hussá, vérré váljon, emlékeztünkbe tartósan és később pillanatnyi használatra is készen bevésődjön, egy-egy leckeórára igen kevés, legfeljebb 2—3 új szóalakot szabad csak felvennünk. A nyelvtanulónak eszerint kezdetben egy leckeórán körülbelül ugyanannyi szóalakot kell elsajátítania, mint amennyit a beszélni kezdő gyermek egy héten át elsajátít. Ilyenformán az *első iskolai évben* elsajátítandó szóalakkészlete átlagosan körülbelül 80—100-ra becsülhető. Ezzel, mint látni fogjuk, meglepően összevág a gyermeknyelv fejlődésében először megállapítható és nyelvileg már kerek egésznek mondható nyelvtudási egységnek formakészlete is.

III.

A körülbelül *hároméves gyermek nyelvtudása* igen hiányos, ugyan és korántsem befejezett még, de azért már elég alkalmas kifejezési eszköz arra, hogy érzés-, gondolkozás- és akarásvilágát szavakban is érthetően kifejezésre juttassa. A már harmadféléves (1. „A Gyermek“ 1920. 117. l.) és méginkább 3; 2 korú Stern Hilde (1. a 4-5 l. tabellát) szó- és formakészletének figyelmes tanulmányozása kétségtelenné teszi, hogy a harmadik év végén és a negyedik év elején a gyermekek nyelve már oly fokú relativ megállapodottságot és betejezettséget nyert, hogy ez a tudás nyelvileg már *kisebb kerekded egésznek* mondható. Ezzel az elemi nyelvtudással környezetének és sajátos lelkiéletének érzés- és akaratvilágának csaknem minden mozzanatát elegendő világossággal tudja szóbelileg is kifejezni már. E korbeli (3; 2) nyelvtudásáról maga *Stern W.* mondja ezeket: „Wortschatz, Formenbildung und Satzbau haben nunmehr annähernd das Niveau der elementaren Umgangssprache erreicht.“¹⁾ Amily kicsiny körű és tökéletlen ez a nyelvtudás, mégis *in nuce* mintegy csirájában felöleli mindazt, ami az elemi köznyelvben a mindennapi megértéshez és kifejezéshez *multhatatlanul* és létfeltételszerűen szükséges és a nyelv továbbfejlesztéséhez alaprétégül szolgálhat. Felöleli nevezetesen az összes beszédrészeket, a főnév- és igeragozásnak, valamint a melléknév fokozásának legfontosabb nyelvtani formáit.

Ismeri környezetének legismertebb tárgy-, személy- és állatneveit, azok feltünőbb cselekvéseit és tulajdonságait. Szó- és szóalakkészlete oly terjedelmes már, hogy a kül- és belvilágának legfontosabb mozzanatait, fogalmait, jelenségeit és azok főbb viszonylatait *teljes értelmességgel* tudja megérteni és kifejezni. *Stern W.* véleményét megerősíti egy másik tekintély, *Schmidt Erich* is. Szerinte is a gyermekek rendszerint a 3. év végén avagy a 4. év befejeztével a *mindennapi társalgási nyelvnek összes szóalakjait* s mondatformáit már elég jól ismerik; „und nun hat das Kind im grossen und ganzen seine Muttersprache erworben.“²⁾ Épe ezért jegyzi meg, hogy ilyenkor nagyja abban további munkáját csaknem valamennyi gyermeknyelvi kutató is.

A nyelvtudásnak ezt a legalacsonyabb és legkezdetlegesebb fokát a többi oly sokféle fokozatú nyelvtudások összehasonlíthatása

¹⁾ Die Kindersprache. 63. l.

²⁾ I. m. 34. l. Balassa J. azt állítja fiáról, hogy már kétéves korában folyékonyan beszél mondatokban. I. m. 12 l.

céljából *nyelvtudási alapegységnek* is vehetjük. Innen indul ki és ezen alapul a nyelvtudás minden magasabb foka, elkezdve a gyenge elméjű kretintől a lángelméjű stilművészig és varázsszóerejű szónokig. Ezen a körvonalas nyelvtudási alapon emelkednek, mint az épülő ház fundamentumán, a számtalan sok nagyobb fokozatú nyelvtudásoknak további és a lelkiélet legelvontabb régióiba nyúló magaslatai.

Ily kezdetleges nyelvtudási foknak megállapítása különösen az *idegennyelvtanítás szempontjából* látszik célszerűnek. Itt különösen van szükségünk oly alap- és mértékegységre, melyhez a nyelvtudás különböző fokait és a nyelvtanítás céljait végre már konkrét módon is *hozzámérhetjük*. Eddig a nyelvtudás exaktabb meghatározásához ily alapmértékünk hiányzott. A nyelvtudásról beszélve, ezt a fogalmat ki-ki tetszésszerűen más és más tartalommal és terjedelemmel ruházta fel és alatta a legkülönbözőbb fokú nyelvtudást értette. — Ugyanez áll az idegen nyelvtanítás oly sokat vitatott *céljaira* is. Ezután ezt a kezdetleges nyelvtudási egységet alapul véve, minden más nyelvtudási fokot jóval szabatosabban és félreérthetetlenül is tudjuk meghatározni. Ez az elemi nyelvtudás, mely abban a korban körülbelül 800—1000 szóból és hozzávetőleg 80—100 nyelvtani formából áll, nagyfontosságú az idegennyelvi oktatásban nemcsak mint alapegység, hanem a célkitűzés szempontjából is. Ebben látom azt a mennyiségileg és minőségileg konkrét nyelvanyagot, melynek elsajátítását az iskolai nyelvtanítás *első évében* célul ki kell tűznünk s amelyre mint alapvázra tovább építeni fogunk.

A nyelvtanulás első évének befejeztével szerintem a szókészlet mennyiségének nagyjában ugyanakkorának és minőségileg is ép annyira tulnyomóan konkrét jellegűnek kell lennie, mint a harmadik év végén a gyermeknyelvben. Minőségileg a szókincs főleg abban fog különbözni, hogy nem annyira a családi, hanem leginkább az iskolai környezetből kölcsönzött. A nyelvtani formák közül is a nyelvtanulónak legalább ugyanannyit és mindazokat, melyeket a hároméves gyermek még ritkán vagy helytelenül használ, tiszta kiejtéssel és szabatosabb formában kell ismernie és használni tudnia.

IV.

Mindengyermektanulmány ugyan önmagában véve is elégerdekes, de hogy egyúttal hasznavehető és értékes is legyen, arra kell törekednünk, hogy eredményeit a lélektanban, nyelvtudományban, pedagógiában vagy akár más tudományágban lehetőleg *gyakorlatilag is haszno-*

sithassuk. Ez a cél vezetett a gyermeknyelvi szókészlet és szóalakok tanulmányozásában, midőn azokat különösen az idegen nyelvek tanításának szempontjából tettem kutatásom tárgyává. Mert pusztán annak a tudása vagy megállapítása, hogy a 2-3-4-5 stb. éves gyermek hány szót, beszédrészt vagy nyelvtani formát ismer és használ, önmagában véve, mint száraz statisztikai adat, bizony nem sok érdekes vagy hasznos mozzanatot rejt magában. Mihelyt azonban ezeket az adatokat a *nyelvtanítás látószögéből* is vizsgálgattam, bizonyos összehasonlítások és kombinációk segítségével azt hiszem, sikerült új és a nyelvtanításban hasznosítható szempontokat is felfedeznem.

Talán szabad a túlértékelés veszélye nélkül azt hinnem, hogy a kisebb tanulságoktól eltekintve, gyermeknyelvi tanulmányommal sikerült, még pedig konkrét adatok alapján, két újabb és pozitív értékű eredményt megállapítanom. Mindkettő az idegennyelvi oktatásra való alkalmazásában nyer fontosságot és egyúttal gyakorlati értéket is.

Egyike az, hogy a gyermeknyelvi szóalakok *jelentkezési sorrendje irányadó és csaknem változatlanul alkalmazandó az anyanyelvi és az idegennyelvi oktatásban is*. A szóalakok sorrendjében ugyanis úgy az egyik, mint a másik nyelvtanulás a *legszükségesebb, leggyakoribb és legegyszerűbb* alapelvének törvényét követi.

A másik nem kevésbé hasznosítható eredmény abban áll, hogy a körülbelül *hároméves gyermek szó- és formakészlete általános nyelvtudási egységnek és az első iskolai év idegennyelvi nyelvanyagának* vagy nyelvtanítási céljának is tekintendő.

Előadások a gyermektanulmány köréből.

— A Magyar Gyermektanulmányi Társaság által az 1921. évi március és április hónapokban tartott sorozatos előadások kivonatai. —

A gyermekek lelki tökéletlenségei és az azokból származó abnormitások.

Előadta **dr. Lechner Károly**, a kolozsvári egyetem tanára.

I.

Az emberi lélek fejlődése a test fejlődéséhez hasonlóan lassú, fokozatos, sokszor szakaszos menetű, sőt olykor nagyobb zökkenésekkel jár. Ezen folyamat során a lélek kialakulásában tökéletlen-

ségek merülnek fel, amelyek az értelem tökéletlen működésével párosulnak.

A tökéletlenségek oka a fejlődésnek sajátos menetében rejlik. Ugyanis a csirasejtek egybeolvadása után, a folytonos sejtoszlás által kialakuló és a sejtek szaporodásával arányban fokozatosan tökéletesedő élőlénynek úgy testi, mint lelki életeseményei ezen sejtek munkájából erednek. Ahány sejt társul együvé a test felépítésében, ugyanannyi sejt veszen részt a lélek felépítésében is. Ahány sejt munkája létesít életeredményeket, ugyanannyinak munkájából fakad a lélek, az értelem megnyilvánulása is.

Az élősejtek az élet hordozói. Bennük *kötött erők* székelnek, amelyek inger behatására *eleven erőkké* változnak át. Az eleven erők felszabadulását *izgalomnak* nevezzük. Az izgalom állapotában az élő sejtben számos erő (hő, villamosság, vegyi bomlás, vegyi alakulás, mozgás, stb.) szabadul föl. Közöttük újabb erő gyanánt jelentkezik az *érzés*. Minthogy minden élősejt életmunkáját az érzés eleven ereje kíséri, az egyes soksejtű szervezetekben annyi érzéféleség létesülhet, ahány sejt az egyén sejtársadalmában közös életcélra működésben egyesül. Az ingerléskor izgalomba jutott sejtek tehát érzéseket termelnek. Eme érzéseknek összetársulása, egymásba olvadása, keverődése és egybehasonodása szüli a lelki munkát, az értelmi tevékenységet. Minél tökéletesebb ennél fogva az élőlény sejtársadalmának szervezete, annál tökéletesebb annak lelki működése. Elősegíti ezt a működést a sejteket egymással összekötő idegpályák tömege, amely tömeg az agyvelőben a leghatalmasabb.

A gyermek még fejletlen, hiányos testi szervezettel bír, azért a lelke is még tökéletlen. Párvonalban a testi fejlődéssel érnek meg a lelki képességek. Ha a gyermeklélekhez hasonló lelki tökéletlenségekkel a felnőtteknél találkozunk, azokat már ideg- vagy elmebajoknak minősítjük.

Születése után az 1—2 éves *csecsemő* agyveleje és idegrendszere, sőt egész teste még fejletlen. Különösen éretlenek akkor még az agyvelőnek ama idegpályái, amelyek az érzékelő szerveket az agyvelővel kötik össze. Leghamarább a test belső szerveit, annak zsigereit és izmait az agyvelővel és az idegrendszerrel egybekötő idegpályák érnek meg a működésképessegre. Az érzékelő szervek idegpályái később érlelődnek meg. E körülményből kifolyólag a csecsemőnek születésekor még nincsenek érzékelései, csupán a saját testéből fakadó közérzetek felett rendelkezik. A külvilággal szemben azért a csecsemő még ingerfogékonytalan. Annál inkább

van azonban tudomása a saját testi én-jéről. A testi én-je emiatt, kapcsolatban a testi gyors fejlődésével. óriásává nő. Ezen *óriási én*-ből telhetetlen önzés fakad, amelyet a csecsemő buta világismerete korrigálni képtelen. Valóságos *nagyrolási téves eszmék* keletkeznek ebből, amelyek azt eredményezik, hogy a gyermek túlértékeli egyfelől a testi változásait, másfelől a lassan kiépülő önön lelki képességeit. A világ körülötte, amennyire tudomást vesz róla, csak vele foglalkozik, csak érette van, csak neki szolgál.

A csecsemőkort követő *gyermekkor* a 2—14 életévek közé esik. Ekkor a test és a lélek éretlensége még mindig nagyon tetemes. Megindul ugyan már az érzékelő szervekhez kapcsolódó idegpályák munkaképessége és vele az érzékelések adta érzéstömegek tudatba szállása. Ámde eme munka még nagyon tökéletlen. A jelentkező tökéletlen érzékelések kapcsán képzetek és emlékek gyülemlelenek fel, de, az ezeket egybekötő társító idegpályák rostjai még éretlenek lévén, a tudatba emelkedő érzéstömegeknek egymással való összetársulása igen hiányos marad. Ennek következménye az, hogy az érzékelések nem annyira az objektív ingertárgyak képeit, mint inkább az érzékelő szerveket munkába beállító figyelemnek szubjektív közérzeteit tolják fel a tudatba. A figyelemnek említett szubjektív közérzetei pedig ismét csak nagyobbra növesztik a testi-lelki én-t. Ebből, az önző én-nek fokozódó érvényesülési törekvései származnak, amelyek nagy *mozgásvágyban, utánzásban, kíváncsiságban* és a *testi sikerek kiépítésében* jelentkeznak. Ámde minél inkább begyakorlódik ekkor a figyelem, annál élesebb, világosabb és színesebb képzetek tapasztatnak emlékeként a tudatba, anélkül hogy azoknak kellő összetársulása sikerülhetne. Hiszen a logikus gondolkodást közvetítő társító pályák az agyvelőben még éretlenek. Az érzékelés-szerzette képzetek és emlékek özöne eláraztja a gyermek lelkét és pedig az érzéstársító munkának kellő fékezése nélkül. Minden ingerfelvételhez, minden emlékezéshez gátlást nélkülöző képzettömegek csatlakoznak. Ezekből, kapcsolatosan a figyelem közérzeteivel, valóságos *illúziók*, sőt *hallucinációk*, azaz érzéki csalódások keletkeznek. A gyermek téved és önmaga teremtette illúziók világában él. Minthogy pedig ezenfelül a gyermeknél az érzelmek, vagyis az igaz-, szép-, jó-, erkölcs-, vallás-, stb. ellenőrző érzések sem alakultak még ki kellőképpen, azaz szubjektív lelki tapasztalások még alig állanak rendelkezésre; a gyermekkori erős figyelőképesség és emlékezetbe véső készség okából a tévedések és érzéki csalódások termékeny talajra találnak. Így készül a gyermeklélek

sugalékonysága, hiszékenysége és befolyásolhatósága, amelyeknek ideig-óráig szinte áldozatává leszen. Meghamisul a fejlődő értelem a csalódások, tévedések, érthetlenségek egymásutánjában, amikből valóságos tudatbeli *bizonytalanságok, félelmek, üldöztetési érzések* és ezeknek *téves eszméi* alakulnak ki. Párvonalban evvel, a csalódások szaporodásával, az óriásivá nőtt *én* fokozatosan *eltörpül*. Gyöngeségének és tehetetlenségének tudatára ébred a gyermek. Az önfentartás és önkifejtés ösztöne azonban nem alszik. Érdeklődéssel, bizalommal és tapasztalások gyűjtésével igyekszik csalódásos téves-eszméit kiigazítani. Evvel megkezdődik a képzeteknek, az emlékebe szökelő érzéseknek kényszerszerű megjelenése. Megindul a tanulni vágyással a kérdő-, a gyűjtő-, a kutató-, a kereső-, a vágyakozó-, a kerülő- stb. *kényszer* sokféle változásaiban.

A 14—16-ik életévében jut a kifejlődő egyén a *kamaszkorba*. A felgyűjtött képzetek és emlékek tömegei ekkor a mindinkább élesedő, észrevevésséig tökéletesedő érzékelésnek és vele a szemlélésnek, az értékelésnek tájékoztató eredményei lesznek. Ezek, valamint az önkifejtés szerzte gyakorlottságok, ügyességek, újból *fokozni* alkalmasak a kamaszkorba jutott egyén *öntudatát* és pedig a testi *én* mellett a lelki *ént* is. Ismét előtérbe jutnak a testi-lelki képességek birtoklásának érzései. Velük együtt felmerülnek az *elbizakodottság* túlzásai, a *vakmerőségek*, a *fegyelmeztelenségek*, a *hirtelen impulzusok*, az *ellentmondások és ellenszegülések*, a *makacsságok és kétkedések*, a *mozgásvágyak* és az *óhajok* változatosságai. Mindezekhez hozzácsatlakoznak a heves hangulatok, az *erős indulatok*, az *érzelgések* érzelmi eszékenységei, szóval belesodródik ekkor az ifjú egyén a kamaszkodás, illetve a bakfiskodás szertelenségeibe. Tetézik ezeket a szertelenségeket az ébredezni kezdő, de még lényegében meg nem értett *ivaröszton előérzései*, amelyek ezen időszakban a nemeknek egymástól való elkülönödéséhez, sőt egymásiránt való mulékony ellenszenvéhez is vezetnek. A *lelki félszességek* és *fonákságok* tarka játéka jellemzi ezen kort.

A kamaszkorból csakhamar a *serdülő-korba* lép a fejlődő egyén. Ezen kor a 16—20 életévek közé esik. E korban megindul az ivarérés folyamata. A működésképeségre érlelődő ivarszervek részéről ekkor újabb közérzetek tömegei, nemi érzések lepik be az öntudatot. — Az egészségtől duzzadó *testi-én* és a még meg nem értett nemi érzések adta *ivar-én* satátságos lelki állapotba sodorják a serdülő egyént. Az *érthetetlen vágyak*, az *epekedő sejtelmek*, a *túláradó érzelmek*, az *ismeretlen vonzalmak* időszaka ez, amely-

ben minden tárgyilagos tapasztalás személyes viszonyításra lel. A tudat tartalma és az értelem mindinkább tökéletesedő munkája között aránytalanságok támadnak. Ezen aránytalanságok számos *tévedésnek, korai eszmének, éretlen elvnek* szülőágyai. Az önkifejtés ösztöne ekkor a *cselekvő automatóságokat* már tömegesen begyakorolta. Minthogy pedig az agyvelőben az érmozgató központok ezen életévekben érik el működésképeségök tetőfokát: ezeknek begyakorlásából most már *érzelmi-automatóságok* jutnak fölényhez. Az egyén a saját maga teremtette érzelmi világban fűrészti élettapasztalásait. E fűrészen létesülnek éppen az *érzelmek* hullámozásai, az *eszmék* lelkesedései, az *elvek* fanatizmusai.

A lelki érzelmeknek eme előtérbe tódulásával belevezik az egyén, a 20—24 életévek között, az *ifjúság* révébe. Az érmozgások túlzásai, a vérteltségek változásai az agyvelőben most már erős lelki hullámozásokat közvetítenek. *Felhangoltságok és lehangoltságok, mániás izgalmak és depressziós gátlások* sűrűn váltják fel egymást. A *szenzimentalizmus a cinizmussal, a közöny a fanatizmussal, az optimizmus a pesszimizmussal* váltakozik. Vérmes *remények* és ijesztő *kétségbeesések*, reménytelen *lemondások* és határtalan *mulatásvágy, boldogság* mámore és boldogtalan *világfájdalom*, költői *idealizmus* és kicsapongó *realizmus*, eszményi *szerelem* és testi *fajtalanság* egymás mellé sorakoznak. Az elbájító, üdvözítő, reményteli, elszédítő, világhódító és elkeseredő hangulatok változatos időszak ez, amely addig tart, amíg az élet durva keze komoly valóra, létérti küzdelemre, családi gondokra nem ébreszti fel a most már az érettkorba lépő fiatalt.

II.

Veszélyes alkat, gyöngítő hatányok, betegségek, rossz miliő és fonák nevelés az emberi léleknek fejlődésorában fölmerülő, imént ecsetelt tökéletlenségekből lelki *abnormitásokat*, sőt valóságos *elmebetegségeket* fejleszthetnek.

Az elmondottakból tudjuk, hogy a csecsemő buta, a gyermek illúziókkal, kényszerekkel, téves eszmékkel teli, a kamaszkor ziláltságokat és szertelenségeket, lelki félszedségeket és fonákságokat mutat, a serdülő egyénnél lelki aránytalanságok, éretlen eszmék, oktalan elvek, érzelő következtelenségek merülnek fel, az ifjú kort pedig lelki hullámozások jellemzik, amelyek hol fölemelik, hol lesüllyeszti az egyént az élet kavargó tengerén. Éppen ezen lelki

tökéletlenségek alkalmasak arra, hogy különös okok behatásakor belőlük valóságos ideges vagy elméleti abnormitások, esetleg betegségek fejlődjenek.

Ilyen *alkalmatosító okok* a betegségek előidézésére adódnak az állatélet, a tengőélet, a fejlődésmenet, az öröklés és az agyvelő-bántalmak kórságaiból.

Az *állatéleti okok* a fejlődő agyvelő és idegrendszer munkaránytalanságaiból, túlingerléséből, ingerléshiányából, túlfáradásából és túlpihenéséből keletkeznek. A testi-lelki atléticizmus éppen olyan ártalmas, mint az absztinencia s az aszkézis.

A tengő-életi okok között a táplálkozás, a vérképezés, a vérkeringés zavarai és nehézségei, valamint a mérgezések szerepelnek.

A fejlődés zavarai közé a növekedés, az evolúció és az életműködés kialakulásának aránytalanságai sorakoznak.

Az öröklés terheltségei közé az alkat és a hajlam világrahozott egyoldalúságai számítandók.

Akadnak ezeken kívül az agyvelőnek, az agyvelő burkainak, a gerinczvelőnek és az idegrendszernek szerves elváltozásai is, amelyek, bárminő betegségek is különben, az értelem működéseit bántalmazhatják.

Egyáltalában mondható, hogy mindezen okok érvényesülése alkalmával a szervezet *ingerfogékonysága, izgalomkészsége, visszaható munkaképessége* összes vagy részleges életműködéseiben majd *fokozódhatik*, majd *csökkenhet*, avagy hol az egyik, hol a másik tevékenységében változik. Ezekből a változásokból a kórságoknak négy típusa vezethető le.

Fogyatékos értelemnek nevezzük a típust akkor, amikor úgy az ingerfogékonyság, mint a munkaképesség, az az ingerre való visszahatás képessége csökken, hiányossá válik. Mellette az izgalomadta tudat készségei is tökéletlenek.

Túlos, vagyis hibbanásos értelmi munkának minősítjük azt, amikor ellenkezőleg úgy az ingerfogékonyság, mint a munkaképesség fokozottnak mutatkozik. Evvel együtt jár a tudat fokozott képessége is.

A harmadik típusba *a félszeg értelem* tartozik. Ennél az ingerfogékonyság fokozódott, a munkaképesség azonban csökkent. Vele jár a tudat tűzása is, ritkábban annak hiányossága.

Végre a negyedik típus keretébe azok a változások sorakoznak, amidőn az ingerfogékonyság csökkenéséhez a visszaható munkaképes-

ség fokozódása társul. Ez a *fonák értelem*, amelyhez a tudat hiányossága, részleges vagy teljes öntudatvesztéssel szokott párosulni.

A *fogyatékos értelem (dementia)* legtöbbszörre alkati tökéletlenség, amely a gyermeklélek tökéletlenségei között 57⁰/_o-kal van képviselve. Közöttük némelyeknél az érzékszervek hiányosságával vagy teljes működésképtelenségével találkozunk. Ilyenek a *süketek*, a *vakok*, a *siketnémák*. Másoknál inkább csak a tudat tényeiben jelentkezik a tökéletlenség. Idetartoznak a *hülyék*, az *elmegyöngék*, a *bügek* és az *elmekorlátottak*. Vannak olyanok is, akiknél főleg a visszaható munka tökéletlensége szerepel. Ezek közé a *bénák*, az *ügyefogyottak*, a *hibásbeszédűek*, a *mozgásban korlátottak* sorakoznak.

Amely csecsemő élete elsőnapján nem tud szopni, 2—3 nap alatt nem tanulja megtalálni az anyja emlőjét, amelynek nincsen éhség vagy jóalakosság érzése, amely nem mutat mozgáskedvet és nem fárad a mozgásban, az máris fogyatékos értelműnek mondható. Gyermekeknél a közérzetek korábban, az érzékelések későbbben, az észrevételek és az érzelmek még későbbben, fokozatosan fejlődnek ki. Az ötödik életévtől kezdve az épeszű gyermekek az összes érzőképességek ingerfogékonyságának birtokában vannak. Csupán azoknak begyakorlottsága tökéletlen még. Valahányszor ezen érzőképességekben feltűnőbb hiányosságok merülnek fel, mindannyiszor *értelemi fogyatékokkal* van dolgunk. Ott, ahol a gyermekjátékban az utánzás számtalan eredményére hiába várunk; ott, ahol a képzelődés illúziói ezernyi változatosságban a játékban nem tükröződnek vissza; ott, ahol a gyermek játszani éppenséggel nem tud; ott, ahol a járás és a beszélés képessége elkésve vagy tökéletlenül jelentkezik; ott, ahol az iskolai tanulás nehézségekre ütközik; ott, ahol a gyermeknevelésnek szükséges fegyelmi hatásai elmaradnak; ott az értelem az ítéleteiben, következtetéseiben, megkülönböztető, összehasonlító és értékelő-képességeiben határozottan elégtelennek minősül. Az ilyen fogyatékoság nem zárja ki mindenkor a ravasz-ságot, a raffinált körmönfonságot, a jó emlékezést, az alattomos-ságot, a makacs akaratosságot, az intrikára való hajlamot, sőt, bár ritkán, némi találékonyságot vagy valamelyes ügyességet is. Az irigység, a kajánság, a fegyelmezetlenség, az indulatosság, a félelem-, a mulatás-, bosszú- vagy testi-vágy, az önzés állandó kísérő tünetei szoktak lenni ezen tökéletlenségeknek. Vannak közöttük olyanok is, akiknél egyéb elég jó értelmi képességek mellett, csupán a szociális érzelmek hiányoznak. Ez utóbbiak a rendszeres foglalkozásra, a társadalmi helytállásra alig szoktathatók. A fogyatékos

gyermek soraiból kerülnek ki a *csavargó, tolvajló, hazudozó, a szédelő, csaló, szemérmetlen, erőszakos, bujtogató, önző, durva lelkűek*, akik az iskolák fegyelembontói, a családok szégyenei, a katonaság szökevényei, a börtönök rémei, a csapszékek hősei, az utczák romboló tényezői szoktak lenni.

Egészen másként alakulnak a kóros alkatúak között 18%-kal képviselt *hibbanásos, túlos értelműek (mania-melancholia)* alkatbeli kórságai. — Ezeknél az érzések fokozott ingerfogékonysága és a cselekvések túlzásai az értelemnek megkönnyült, kibővült tudatos munkájával együtt járnak. Minden testi-lelki működés fokozottnak látszik, bár sokszor csupán időszakosan az. Túl nagyra nő vagy túlkicsinnyé törpül ekkor az én. A képzetek szinte tolonganak egymás után. A gondolkodás olykor fékevesztett. A cselekvés pedig gátolatlanul majd megnehezültnek mutatkozik. A túlzásokban a *hangulatok ellentétessége* érvényesül. A túlárado öröm a bús kedvetelenségbe csaphat át. Egyszer érzékeny, mozgékony és értékes szellemi munkát végez az egyén; másszor eltompul, tehetetlen és gondolatszegény. Hol könnyelmű, hirtelenkedő, nemtörődő és a munkában nehézkes. Némelykor sugalékony, máskor hozzáférhetetlen. Egyik fázisban túlcsapong a fantáziája, a másikban sívár marad. Az optimista nagyozolást, a kitartó bátorságot, a duhajkodó jókedvet, az indulatos virtuskodást, a sértegető házsárdoskodást, az önmagasztaló dicsekvést felváltja a pesszimista kishitűség, a gyáva félelem, az oknélküli levertség, a szorongó aggodalom, az alázatos szerénység vagy az igaztalan önvádolás. Érzelmeikben az ilyen hibbanásosak *mindig az altruizmus*, soha az egoizmus által vezéreltetnek.

Ezen típus túlzásaiból számos *tehetség*, művészi, írói, költői, tudományos, találékony hajlam, olykor csillapíthatatlan kalandvágy bontakozik ki, bár a túlosok munkaereje, tanulási képessége nem kitartó, igen változékony, gyakran fölületes, sőt néha zavart. Kihágásokra, excesszusokra, garázdálkodásokra, visszaélésekre, kihívó viselkedésre éppen úgy, mint lelkesedő fanatizmusra és meleg áldozatkésziségre alkalmasak az ilyen gyermekek. *Érzelmeik* többnyire *nemesek*. Máskor azonban gyanakvó félelemmel telnek meg, világfájdalmasak, mindentől visszavonulnak, parányi csekélységek miatt kétségbeesnek, dolgaikat elmulasztják és érzélgőségükben önmagukat okolják minden bajért. Izgalmukban időnként múló, eszeveszett őrjöngésbe vagy tévengésbe eshetnek. Nyomott kedélyállapotukban pedig öngyilkosságra is gondolnak. — Egyébként ezek

a túlosok a *magasztos eszmék* zászlóhordozói, az *egoizmus megvetői*, az *erények* buzgó apostolai, az *igazságokért* bátran küzdő *idealizmus* katonái lesznek. Összes altruizmusuk azonban sokszor könnyen és hamar tűnő szalmalángnak bizonyul.

A *félszeg értelem* (*neuraszthenia-paranoia*) az alkatukban tökéletleneknek 10⁰/₀-ában ismerhető fel. Náluk az érző ingerfogékony képesség fokozódásai a visszaható munkaképesség csökkenésével karöltve járnak, ami a tudatnak rendszerint erős világossága mellett megteremti a *félszeg jellemet*. — A fokozott ingerfogékonyságnál fogva az érzékelések sokféle „*synaesthesiás*“ színeztetésben részesülnek. Az észrevevések *illuziókká* és *hallucinációkká* nőhetnek. A közérzetekben számos „*sensatio*“ és „*paraesthesia*“ jelentkezik. Az érzelmek terén pedig *félelem*, *aggodalom*, *érzelgősség*, *kéjteltség* vagy *szenvedés* egyaránt van napirenden. A képzetek és az emlékek túlcsapongásai *tévedéseket*, *kényszer-képzeteket*, *téves eszméket* teremtenek, amelyek *töprengésekre*, *tépelődésekre*, „*fixa ideák*“ létesítésére adnak alkalmat. A visszahatások gyöngeségei megnehezítik az érzések említett túlzásai ellen, valamint az önszemély ellen való védekezést. Az érzőingató reflex-ingerlékenység csökkenéséből az *erős ingerek fájdalmassága* fakad. Az ösztönös visszahatások elégtelensége „*perversus*“ reakciókat támaszt. A kordinációk bizonytalansága *félszeg együttmozgásokat* szül. Az *akarati erélytelensége* az elhatározás, a szándék, az óhaj, a vágy, a remény hiányosságát eredményezi.

Az ilyen félszegalkotású gyermekek a tudatban élénk, fantázia-telt életet élnek, a tettekben azonban fogyatékosak. Sorsüldözöttek ők a képzeletben, alkalmatlanok az életküzdelemre a valóságban. Ezen típus betegeiből kerülnek ki a *bogaras*, *különcz*, *sajátságosan érthetetlen*, a *splénes*, *szmókos*, *snóbos*, *babonás*, *előítéletes*, a *kényszerek* uralma alatt álló, a *dogmás* eszmékhez vagy elvekhez ragaszkodó, a furcsa, olykor nevetséges gyerekalakok. Kellemetlen gondolatok és rémes álmok kínozzák őket, sokféle „*phobia*“ és „*philia*“ és „*misia*“ jelentkezik náluk. Lelkileg, testileg *fáradékonyak*, mindenféle „*perversus*“ hajlamoknak esnek áldozatul. — Testileg szívdobogást, remegést, fejfájást, szédülést, fulladásos érzést kapnak, mihelyst megerőltetik magukat. Panaszaik a legképtelenebb formákba öltözködnek, súlyos esetekben valóságos *deliriumokba* esnek, avagy érzéki csalódások meg kényszerképzetek okozta *tébolyodottságig* fokozódik a bajuk. Végül a baj *neuraszténiás*, *hipokondriás*, *angoneurotikus* jellegével árulja el a félszeg eredést.

Felsorolandó még a *fonák értelem (hysteria-epilepsia)* adta tökéletlenség. Ezen típus az abnormis gyermekek 18 $\frac{1}{10}$ -át szolgáltatja. A fonákság az érzőképesség ingerfogékonyságának csökkenését és a visszaható munkaképesség fokozódását mutatja. Mellette az öntudat homályossá válik, féleszmelésig, sőt teljes eszméletienségig csökkenhet. — Ide tartoznak az *indulatos, excentrikus, hisztériás* vagy *epilepsziás* alkatú gyermekek. Érzőképességük fogyatékosága többnyire alig tűnik szembe, mivel az ingerek keltette túlheves visszahatások könnyen eltakarják azokat, még akkor is, amikor a fogyatékoság teljes érzéstelenségig nő. Az *érzéstelenség* sokszor részleges, egyes szervekre, testrészekre, bizonyos érzésféleségekre szorítkozik. Máskor lelki vakságot, lelki süketséget, fájdalomhiányt, fáradáshiányt, emlék-kiesést okozhat. Némelyek a térben, az időben, a számokban *rosszul tájékozódnak*. Másoknál *ködös, homályos, borongós, féltudatos, hipnotikus, eksztatikus, fasczinációs, ájulásos, öntudatzavaros* állapotok jelentkeznek. Ismét másoknál az emlékezés hiányából származó bénulásokat, *beszédképtelenséget, feledékenységet, hazudozást*, valamint *akarathiányt* láthatunk. Feltűnők náluk az olyan *impressziók, revelációk, enunciációk és delériumok*, amelyek túlos visszahatásoknak szüleményei. Az *önzés* és az *indulatra* való hajlamosság szintén jellembeli sajátosságnak mutatkozik.

A visszahatóképesség túlzásai különféle *akaratlan mozgást* létesítenek. Ilyenek a *rángatódzások* testszerte, a *tikkés fintorgatások*, a *vitustáncz*, a sokféle *görcs*. Vannak ásító, csukló, bőfögő, korgó, émelygő, hánytató, nyelő, ugató stb. görcsök. Jelentkeznek merevségek, rángógörcsök, síró-nevető-görcsök, lélegzési- vagy vizeleési görcsök, sőt epilepsziás és hisztériás görcsrohamok egyaránt. Találkozik gépies alvajárás, szoborszerű merevség, hipnotikus cselekvés és váratlan impulzus.

Az érzés fogyatékosága kapcsolatban a visszahatóképesség fokozódottságával *jellembeli ellentéteket* szül. Szimpátia és antipátia, befolyásolhatóság és makacs ellenkezés, kék és undor, szeretet és bosszú, közöny és szenvedély, szájalom és brutalitás túlzásokban egymás mellett találnak helyet. Ez okhól az ideges fonák gyermekek *kiszámíthatatlanok, szeszélyesek, pontatlanok* és az *altruizmus és egoizmus végletei között* ingadoznak. Egyesek kiváló *inspirációk*, ihletszerű *enunciációk*, bámulatos *divinációk* révén különös *lelki tehetségekkel* tündökölnek. A legtöbbben azonban a heves és hirtelen *indulatok, szenvedélyek, szeszélyek* és *önző erőszakoskodások* által

sodortatnak mindenféle eltévelyedésekbe. Súlyosabb alakokban feltűnik e típus betegsége a *hisztéria*, *traumás neurozis*, az *epilepszia* képében, amely kórságok mindegyike valóságos elmebetegségbe is csaphat át.

III.

Ime felismertük a fejlődő egyén lelkivilágában, a csecsemőkortól az érettkorig felmerülő, értelmi tökéletlenségeket. Láttuk azokat az alkati beteges lelki sajátságokat, abnormitásokat és az ezekből keletkező elmebetegségeket is, amelyek különös okok közbejöttével létesülnek és pedig szintén a csecsemőkortól kezdődőleg a felnőtt életkorig, sőt azon túl a vénségig. Kérdés már most, minő tanulságokat meríthetünk mindebből?

Az éptestű és egészséges lelkű gyermeknél mutatkozó, tisztán a fejlődés menetébe ékelődő, tökéletlenségek élettani sajátosságoknak minősülnek és mint ilyenek múltó, átmenetes jelenségek lévén, maradandó értelmi károk nem okoznak. Ezeket számbavenni nem szoktuk, mert az illető életkorok természetes tulajdonságainak tartjuk őket. Mindazonáltal szükséges velük törődnünk. Hiszen valóságos tükörképei azok a felnőttek ideg- és elmebajainak. Ha bármikből állandósulnak, valóban ilyen kórságokká fajulhatnak is. Számos kórokozó tényező hat a fejlődő egyénre. Ilyen kórokozó tényezők közbejöttével még az egészséges testű és lelkű gyermekeknél is *alkati* vagy *jellembéli elfajulás* létesülhet. Ezért jó a lélek fejlődését minden gyermeknél folytonosan szemmel tartani, hogy szükség esetében, a kellő *nevelési* vagy *orvosi beavatkozás* megakadályozhassa, hogy a múltó természetű tökéletlenség maradandó abnormitássá, avagy éppen betegséggé merevüljön.

Kétségbevonhatatlan, hogy az *ideg- és elmebajos alkatuaknak úgy a fejlődés időszakában, mint a felnőtt korban nagy befolyásuk van az emberi kultúra* haladására. Jelentőségük már csak azért is nagy, mivel az elfajultság mindenféle fokozatában lehetségesek és tekintélyes számban élnek közöttünk. A földünkön élő 1600 millió ember között legkevesebb 400 millió, tehát az emberiség negyedrésze, máris ilyen elfajult alkatú. És mivel ezeknek csupán jelentéktelen része olyan közveszélyes, hogy ideg-elmegyógyintézeti ápolásra szorul: a nagyobb része hatalmas befolyást gyakorol a társadalom alakulására. Csakugyan ezen elfajultak nyomában ezerféle társadalmi togyatékoság, hibbanásos túlzás, félszesség és fonákság mutatkozik.

Ha nem volna hibbanasos túlzás és nem volna szenvedelmes, inspirációs fonákság, megszűnne a kultúrális haladás. A hibbant eszűek és a fonákok azok, akik a meglevőben meg nem nyugovó haladásnak eszközei. Fokozott munkát, új eredményt, világra szóló tényt csak ők teremtenek. A köznapi, egészséges átlagosság haladást nem közvetít. Ámde éppen úgy, amiként bármiféle szép, jó, igaz, értékes, ideális nem a köznapi átlagember érdeme, akként a rossz, rút, hazug, csalfa, erkölcstelen, nemtelen sem az átlagember bűne. A köznapiságon fölül fölfelé és azon alul lefelé az idegrendszert és az agyvelő kórságainak hullámgyűrűi emelik vagy süllyeszti az embert.

Ha nem volna fogyatékos eszű és félszeg lelkű ember a világon, a haladásnak szertelen túlzásai fékezésre sohasem találnának. Elmerülne ekkor a társadalom az erjesztő anyagoknak túlos mértékű forrást okozó hatásában. — A természet segít magán. Amiként a sokszirmú, illatos és bájos színű rózsa az ősi, kevés szirmú, vadrózsának elfajulásából keletkezett; amiként a magtalan, szaporodásra képtelen ribiszke szintén elfajulásnak terméke: akként fajul el az ember is alkatában majd jó, majd rossz irányban.

Kívánatos, hogy ezen elfajulások egyensúlya meg ne zavarassék, hogy se a túlzott haladás ijesztő forradalmakba ne hajtsa a társadalmat, se a túlzott fékezés meg ne akassza a kultúrális haladást. A társadalomnak önmagának feladata ezen folyamatot irányítani. Helyes irányítása kiaknáthatja a hibbanasosoknak és a fonákoknak hasznos működését és enyhítheti a fogyatékosoknak és a félszegeknek káros befolyását. Csupán a gyermekkorban kezdődő, a szülői házban, az iskolában, a gyógypedagógiumban, vagy a szanatóriumban folytatódó okos, helyes, kitapasztalt nevelő-oktatás szolgálhatja emez irányítást. — Ha elismerjük, hogy a butaság és a félős és erélytelen tehetetlenség a kultúrának megakasztó fékje; ha hisszük, hogy a szenvedelem és a hóbort annak toló ereje: akkor beláthatjuk azt is, hogy mit, mennyit és mikor művelhet társadalmi magasztos kötelesség tekintetében az emberi lelki tökéletlenségeket, abnormitásokat és betegségeket gyermekeknél idejében felismerő, azokat irányító és kiaknázó testi-lelki nevelés.

A gyermekek erkölcsi és szociális fejlődése.

Előadta: **Nagy László**, az Apponyi-kollégium tanára.

Az iskolában és a családban a nevelés legelhanyagoltabb ága az erkölcsi nevelés. Az iskola főleg az értelmi képzést szolgálja, az érzelmi és erkölcsi nevelés összes érdekeit az értelem képzése érdekeinek rendeli alá. S a család az iskola szuggesztíója alatt áll s keveset törődik az erkölcsi neveléssel. A gyermek az erkölcsi nevelésben magára van maradva. Alakít magának titkos és nem titkos pajtásköröket, szerez barátokat s ezek között folyik az erkölcsi nevelés. Nem állítom, hogy az, hogy a gyermekek erkölcsileg önmagukat képezik, általában helytelen. Azonban még sem szabad őket teljesen magukra hagyni, mert abban, amit a gyermekek maguk közt cselekszenek, van sok rossz is. Át kell alakítani, meg kell erősíteni és öntudatosá tenni a gyermekek erkölcsi érzéseit. Ezt a pedagógiai célt pedig csakis *a gyermekek erkölcsi és szociális fejlődésének kutatásával és megállapításával* alapozhatjuk meg. Eddig maga a gyermektanulmány is a kutatásaiban a gyermekek értelmi fejlődésére fektette a fősúlyt; az intellektuális fejlődés gazdag irodalmával szemben az erkölcsi fejlődés irodalma igen szegényes maradt. Konkrét vizsgálódásaink néhány adatgyűjtésre szorítkoznak, amelyek értéke azonban igen kérdéses.

Ez az oka annak, hogy ezen két előadásom tárgyául az erkölcsi és szociális fejlődés kérdését tettem. Tárgyalásom alapjául pedig azon konkrét kutatás fog szolgálni, amelyet *a gyermekek titkos társaságairól* végeztem. A titkos társaságokban szabadon és közvetlenül nyilvánulnak meg a gyermekek erkölcsi és szociális tulajdonságai, ezért a titkos társaságok működésének megfigyelését a gyermekek erkölcsi és szociális életének tanulmányozására igen alkalmas módnak tartom. Előadásom lényege tehát a gyermekek titkos társaságairól szóló referáda lesz. Természetesen, ezen kivonatban nem terjeszkehdhetem ki úgy, mint azt előadásomban tettem, az egyes titkos társaságok ismertetésére. Most csak a végső eredményekről számolhatok be.

Az adatgyűjtés.

Az adatgyűjtés 7 év óta folyik; 20 fiú és 15 leánytársaságról, összesen 35 titkos társaságról sikerült adatokat szerezni. A megvizsgált titkos társaságok közül 27 való Budapestről, 2

Aradról, 1 Nagyváradról, 1 Fehértemplomról, 1 Munkácsról, 2 Balatonfüredről s 2 egyéb vidékről.

A részletes kimutatás a következő:

Fiúk			Leányok	
Életkor	Közönséges titkos társ.	Bűnszövetkezetek	Közönséges titkos társ.	Bűnszövetkezetek
9 évesek	2		1	—
10	1		—	—
11	4		—	—
12	2		2	—
13	3	1	5	—
14	—	1	3	—
15	—	3	2	—
16	2		1	—
17—18	1		1	—
Összeg:	15	5	15	—

Tegyzet. Az életkor megállapításában mindig a vezető, a megalapító életkorát vettem irányadónak. Mindig ezektől (s nem a tagoktól) függ a társaság jellege és működése.

Már ezen általános számadatokból megállapíthatók a következő tételek:

1. A fiúgyermekek között a titkostársaság alakulására való hajlandóság a 9 éves korban kezdődik. Ezen időre tehető az *önálló társulásokra törekvő szociális érzék* felébredése.

2. A fiúk között a legtöbb titkostársaságot a 11, 12 és 13 éves korban találtam. Ezt az időszakot nevezhetjük a titkostársaságok virágzó korának, amivel teljesen egybeesik a *gyermekek elzárkózása a felnőttek társadalmától*.

3. A fiúk között a bűnszövetkezetek a 13 éves korról kezdődnek s érdekes, hogy a 14 és 15 éves fiúk között csakis bűnszövetkezeteket találtam. A bűnszövetkezetekre való hajlandóság a gyermekek között a 15 éves korban éri el csúcspontját. Ezen időn túl *gyermeki* bűnszövetkezetekről szóló adataim nincsenek.

4. A leányok között, úgy látszik, a titkos társulások felé vezető hajlam későbbben ébred fel, mint a fiúk között, az adatok legnagyobb része a 13, a 14 és 15 éves korra esik.

5. Bűnszövetkezeti adatokat a leányokról nem kaptam.

Szükségem volna ezen adatok kiegészítésére. Arra kérem tehát a gyermekekkel foglalkozókat, ha birtokába jutnak titkostársaságokról szóló adatoknak, szíveskedjenek azokat velem közölni. Fontos,

hogy lehetőleg legyenek meg az eredeti alapszabályok, a társaság keletkezésének, működésének részletes leírásai.

Ezután részlesen ismertettem a 35 titkostársaság keletkezésének és működésének motivumait, az erkölcsi és szociális mozzanatokát, előbb a fiúkét, azután a leányokét s előadásom végén a következő általános fejlődéstani tételeket foglaltam össze.

Fiúk.

Miként az értelem fejlődésében, úgy az erkölcsi fejlődésben is, érvényesül a kölcsönös egymásra hatás (konvergencia) törvénye amely szerint az erkölcsi és a szociális fejlődés tényezői:

- a) a gyermekkel született erkölcsi és szociális hajlamok;
- b) a külső természet biológiai hatása;
- c) a szociális hatások, ahová tartozik a családnak, az egyenlő korú gyermekeknek s a nagy társadalomnak véletlen vagy szándékos hatása.

Valamely gyermek *erkölcsi egyénisége* tehát a következőktől függ:

- a) a hajlamok eredeti intenzitásától, ezek egymáshoz való viszonyától, az uralomra jutó, a vezető hajlamtól;
- b) a gyermeket körülvevő családi élet, az iskola- és más társaság, a természeti élet, a társadalom s a kultúra hatásaitól;
- c) a hajlamok fellépésétől, fejlődő képességétől s ellenálló erejétől a külső hatásokkal szemben.

A gyermek erkölcsi életé kezdetben, körülbelül 8 éves korig, főleg a *családi élet*, a 9—12 éves korban a *természet* és a *hasonló korúak* hatása alatt fejlődik.

A 13—15 éves korban kezdődik a *felnőttek társadalmának* hatása s a 16 éves kora után már főleg a *nagy társadalom* és a *kultúra* hatása alatt fejlődik tovább az ifjú.

A fiúgyermek erkölcsi és szociális fejlődésében a következő főbb fokozatok állapíthatók meg:

I. A 8 éves korig tart a *szubjektív erkölcsiség* kora, amelynek két fő jellemvonása van:

- a) A gyermek azt tartja jónak, ami neki kellemes s rossznak, ami neki kellemtelen.¹⁾

¹⁾ Lásd Lukácsné Szász Irén.: *Életem legjobb és legrosszabb cselekedete*. Nagy László-Emlékkönyv. 1913.

b) A gyermek jónak tartja, akit *szeret* s rossznak, akit *nem szeret*.

Jó ember tehát, aki vele játszik, neki cukrot, gyümölcsöt ad s rossz ember, aki elveszi labdáját, nem engedi vízben pocskolni, a homokban turkálni, aki őt bántja. A 3 éves gyermek azért irigy egyéves testvérjére, mert azt a jót, amelyet eddig csupán ő élvezett, meg kell vele osztani.

Ebben a korban csak egy objektív erkölcsi eszme fejlődik ki a gyermekben, az *engedelmesség*, amely azonban szintén szubjektív eredetű. Eszerint az ötéves gyermek jó gyermeknek tartja, aki engedelmes és rossznak, aki engedetlen. Ez a felfogás független attól, hogy az, amit tőle kívánnak, abszolút jó-e vagy rossz.

II. A 8—9 éves koron túl következik az *egyéni erkölcsiség kora* és tart körülbelül a 12. évig.

Ebben a korban a gyermekegyén már bizonyos fokú önállóságra tesz szert erkölcsi cselekvéseiben a családdal szemben. Vele született hajlamaiból kifejlődnek az összes későbbi erényeknek primér, ösztönös alakjai, az ú. n. *alsóbbrendű erkölcsi tulajdonságok*. Azért nevezzük így ezeket, mert még nem emelkedtek szociális magaslatra, ezeknek csupán egyéni vonatkozásuk és jelentőségük van.

A gyermekek ezen korában uralkodó szerepet játszanak a *biológiai eredetű* erkölcsi érzések, u. m. a megélhetési eszközök megszerzésére való törekvés az élettani és lélektani ellentétek a fiúk és leányok között.

A gyermekek társaséletében mind a hasonlókoruakkal, mind a felnőttekkel szemben az *egyéni önzés* érzelme érvényesül; ez győzi le rendszeren a fel-felbukkanó társasérzéseket. A társasérzések közül csak a következőknek ismerik el a hatalmát:

a tekintély elvét,

a kötelesség érzését a saját közületeikkel szemben,

a jog és igazság érzését,

s az egymáson való segítés szükségét.

A nagy társadalmat mozgó önzetlen erények ugyan nem ismeretlenek már a gyermekekre nézve, de távoli harangszó gyanánt hatnak rájuk, az ő társadalmi életüket még nem mozgatják.

A nagy társadalommal szemben ebben a korban a gyermekek főtürekvése önálló cselekvésük fenntartása és biztosítása, amit biológialag indokoltá tesznek a társadalom érdekeivel ellentétes érdekeik és céljaik. Ezzel magyarázható *a gyermekek elzárkózottsága* a

nagy társadalomtól, az *ellenzéki szellem*, amikből táplálkoznak a titkóstársaságok alakítására irányuló törekvéseik is.

III. Az erkölcsi fejlődés harmadik időszakát a legjellemzőbb élettani tulajdonságánál fogva a *pubertász korának* nevezhetjük, amely a 13—15 életévekre esik.

A gyermekek erkölcsi életét ebben a korban a *sexuális érzések* s az ezen érzések által életrekeltett patológikus jelenségek, a *hősieskedés*, a *kalandvágy*, a *regényesség utáni vágy* irányítják, amely tévelygések mind a felnőttek társadalmának mithikus felfogásából táplálkoznak.

Habár a gyermek a nagy társadalomtól még mindig idegenkedik, mégis annak hatása mindinkább érezhetővé válik. Azonban az, amit a gyermek ebben a korban a nagy társadalomból magának kiragad, nem az altruisztikus érzések, hanem a *nyereségvágy* s az *érzéki vágyak utáni vágy*, amelyeket a gyermek társadalomellenes cselekvésekkel is törekszik megvalósítani.

Ez az átmeneti kor tehát a maga önző természeténél fogva folytatása a megelőzőnek s a nagy társadalom hatása következtében előkészítője a következő korszaknak.

Ebben a korban rendül meg a gyermek erkölcsi érzése, amely a 12 éves korig nyílegyenesen haladt s a titkos cselekvésekre való törekvés még elzárkózottabbá teszi a gyermeket, mint előbb volt. A 13—15 éves korban születnek meg a *gyermekek bünszövetkezetei*.

IV. A *szociális erények kora*, amely körülbelül a 15 éves korról kezdődik s az ifjú korban uralkodik.

Ebben a korban fejlődnek ki az ú. n. *magasabbrendű erények*. Az ő gyermekkori erkölcsi tulajdonságaik átszociálódnak, társadalmi értékelést nyernek, az ifjak a *kötelességet* többé nemcsak a saját kicsiny társadalmukkal szemben, hanem a nagy társadalommal szemben is érzik, egyszóval erényeik társadalmi erényekké alakulnak át. Kifejlődik bennük és cselekvéseiben a tiszta altruizmus, az *önzetlenség* s a 18—20 éves korban a *szolidaritás érzése* is.

Különös jellemvonása e kornak a *becsületérzés*, amelyben szintén feltalálható a felelősség érzése a nagy társadalommal, a társadalmi osztályokkal szemben.

A sexuális érzés a két nemet mindinkább közelebb hozza egymáshoz. Azonban az ifjaktól a materiális sexuális érzés kezdetben többnyire még távol esik s bennük ideális érzések, felfogások fejlődnek ki általában a női nem iránt. Az ifjú a női nemet *idea-*

lizálja és társadalmi kötelességei között a női nem szolgálata is szerepel. Ez a lovagi érzések kora.

Jellemzi a serdült ifjúságot a társadalmi eszmények alkotására való törekvés, amire őket ebben a korban kifejlődött elvont gondolkodásuk és lánggra lobbant társadalmi érzésük készíteti. Ezek az eszmények többnyire kiválasztott egyénekhez fűződnek, minek következtében az ifjak eszmekultusza a társadalmi, tudományos ki-magasló egyének ideálizálása formájában jelenik meg.

A leányok.

I. A *szubjektív erkölcsi élet* korában a fiúk és leányok között még állandósult különbségek többnyire nem állapíthatók meg.

II. Az *egyénies erkölcsi élet* korában már mutatkoznak lényeges különbségek a fiúk és leányok erkölcsi érzései között.

A leányok erkölcsi fejlődése nem mutat oly határozott irányt és formát, mint a fiuké, nem mozog szélsőségek között s különösen nem önálló jellegű, hanem alkalmazkodik az adott társadalmi viszonyokhoz. A fiúk fejlődésében több az *erő*, a leányokéban az *alkalmazkodás*. A leányok erkölcsé kevésbé van kitéve a természeti viszonyok s a hasonló koraak hatásának, hanem a 9 éves koron túl is a *család* és a közvetlen környezet, különösen az *iskola* hatása alatt maradnak. Erényeik többnyire *utánzásai* ezen környezet erényeinek s fő törekvésük a családnak és az iskolának tetsző *jó magaviselet* megtartása és fejlesztése. Ellenzéki szellem nem háborgatja őket. Azonban kifejlődik közöttük s társadalmi csoportjaik között a *féltékenység* és *irigység* a felnőttek tetszésével szemben.

Biológiai sajátságai közül azonban itt a *titkosságra* való hajlandóság különös erővel nyilvánul meg társulásaikban, minden különösebb ok nélkül. Ezen titkosságban azonban inkább az *egyéni titkok* megőrzésére, mint a közösség érdekei által kívánt titkok megtartására törekvesznek. Ezen tulajdonságukat inkább szubjektív titkolódzásnak, mint titoktartásnak lehet nevezni.

A fiziológiai és lélektani ellentét a fiukkal szemben társulásra indítja őket is; azonban fegyverül inkább a titkolódzás passzív eszközét, mint a támadó bosszantást használják.

A *tekintély* elvét maguk között nem hajlandók oly társulási tényezőnek ismerni el, mint a fiuk. Inkább a felnőttek tekintélyének, mint a maguk közül választott tekintélyeknek hódolnak. Ezért

társadalmi szervezetök kevésbé autokratikus, mint a fiúké, sőt némelykor a legszélsőbb demokratikus formákat követik.

III. A pubertász idején, a 13—15 éves korban a leányokban kevésbé mutatkoznak azok az erkölcsi tévelygések és rendellenes hajlamok, mint a fiúkban.

A családi és iskolai erkölcsökhöz való alkalmazkodás inkább megóvja őket az erkölcsi elzülléstől, mint a fiúkat. A *nemi érzés* azonban már leplezetlenebbül és korlátozatlanabban lép fel, mint a hasonló korú fiúknál. A még csirájában levő szeméremérzet, mint gátló körülmény, nem képes azokat elnyomni, megóvásokra van itt szükség. Ez az erkölcsi labilis érzés körülbelül a 16 éves korig tart.

IV. *A szociális erkölcsök kora.* A 15 éves koron túl a leányok erkölcsi fejlődése gyorsabb a fiúkénál. *Társadalmi érzésük s a társadalmi problémák iránt való érdeklődésük* gyorsabban lobban fel, mint a fiúknál, de nem válik oly széleskörűvé és intenzívvé, mint a fiúknál. A 16—18 éves leányokat a fiúkkal szemben szinte a *társadalmi koraérettség* jellemzi. De ezen érdeklődésök inkább elméleti marad, annak gyakorlati következményeit nem vonják le. Zavarja azonban gondolkodásukat a társadalmi kérdéseknek szubjektív, *erotikus* felfogása. Ugyanezen erotikus elemek jellemzik az ő eszményítéseiket, rajongásaikat is. Azonban a leányok a 16—17 éves koron túl erotikus érzéseikkel szemben egy hatalmas benső erőt helyeznek szembe, *a szeméremérzetet.*

Javaslatok.

Végül előadó a gyermekek erkölcsiségéről a következő javaslatokat terjeszti elő:

1. A gyermekek titkostársaságait megengedhetőnek nem tartom.

Ellenben szervezze meg a gyermektársadalmat maga az iskola, az önrendelkezés fokozatos fejlődése alapján. Legyen minden iskolában egy *gyermekállam, illetőleg gyermekköztársaság*, amelyben legyen megszervezve az erkölcsi nevelés is.

2. Az erkölcsi nevelés sem az iskolában, sem a családban és a társadalomban nem maradhat úgy, amint most van.

Mindazon tényezők, amelyekre a gyermekek erkölcsi gondozása bízva van: iskola, család, gyermekbiróságok, gyermekmenhe-

lyek, rendőrség fogjanak össze és szervezzék meg egységesen a gyermekek erkölcsi vezetését.

Hívjon össze a Magyar Gyermektanulmányi Társaság az összes tényezők bevonásával egy nagyobb szabású *erkölcsnevelési szaktanácskozmányt*.

A kiváló tehetségű gyermekek és a kiváló tehetségek a gyermekkorban.

Előadta **dr. Ranschburg Pál** egyetemi rk. tanár Budapesten.

1. előadás.

Az átlagból messze kiváló elméket 3 csoportba sorolhatjuk.

Ezek:

1. a kiváló intelligenciájúak,
2. a kiválóan tehetségesek,
3. a sajátképeni talentumok, melyek legkiválóbbjai az u. n. lángelmék.

I. *A kiváló intelligenciájúak* szolgáltatják a tudomány, az ipar, a kereskedelem, a politikai élet vezető elméinek tekintélyesebb részét. *Intelligencián a gondolkodó hépszerűre való készség és hajlam értendő*, minek folytán az *ily elmék tudnak és szeretnek gondolkodni*.

A gyermekkorban a kiváló intelligenciájúak sokszor már korán jelét adják magasabb gondolkodási szervük fejlettségének egyrészt értelmi jelenségeik korai, másrészt az átlagnál jóval intenzivebb megnyilvánulásai által. Mutakozhatnak ez a mimikában, figyelésben, a játékokban, legfőképpen azonban a gyermek érdeklődésének mikéntjében, amint azt főleg *Nagy László, Claparède, Stern W.* és *Clara* stb., legújabban *Nemesné Müller Márta* tanulmányaikban leírták. Az érdeklődés egyik legjellemzőbb megnyilvánulása a gyermek *kérdezgetése*, amelyben a magasabb gondolkozásra való készség már a negyedik évben is néha minden kétséget kizáró módon elárulja magát. Van azonban kiváló elmék, amelyeknél ezen kérdezgetés a gyermekkorban is elmarad, mert a gyermek magábavonultabb s a talányokat, melyekkel szembenáll s melyeket egyre észrevesz, saját maga igyekszik megoldani, ha pedig erre nem képes, azokat éveken át magában hordva érlelgeti. Egyik megnyilvánulási formája a magasabb gondolkodási képességnek a gyermekek *verselgetése* is, mely

néha pusztán játék ugyan a ritmussal, s a rimmel, máskor az eleven, alkotási kedvét megvalósítani próbálgató fantáziának, néha ellenben a gyermek elméjében hullámzó, őt megmozgató eseményekből eredő érzelmeknek, néha a kort messze meghaladó mélységes gondolatoknak ünnepi ruhába öltöztetett terméke. Mindezeket az előadó példákkal igyekszik megvilágosítani.

A *magasabb gondolkodás lehetősége* meg van tehát a gyermekben is, valamint előadót kísérletes vizsgálatai meggyőzték arról is, hogy kisebb vagy nagyobb mérvben jelen lehet az egyszerű paraszt és iparos elméjében is, bárha azt életmódja, foglalkozása, intelligenciájának fenti értelemben vett nagyobb fokú fejlesztésétől más irányokba téríti.

Az intelligenciabeli kiválóságot egyszerűbb kísérleti módszerekkel vizsgálja a francia eredetű Binet—Simon-féle eljárás, mely azonban a 12—14 éven túl nem igen használható. Az utolsó 6—7 évben legfőképpen Németországban ért el magasabb fejlettséget a kiváló képességűek vizsgálata, melynek céljaira Berlinben főképpen *Moede* és *Piorkowszky*, Hamburgban *Stern* William és iskolája fejlesztettek sajátlagos vizsgálati eljárásokat. Ezek kiegészítéseként *előadó* és tanítványai is alkottak ilyen módszereket, melyek célja a vizsgálatoknak, a fent felsoroltaktól eltérően, nemcsak a gyermekekre és fiatalokúakra, hanem a felnőttekre való kifejlesztése is.

Régebbi, inkább a kórosan gyengéket kiválogató módszereit előadó *minimális*, az újabb, a kiválóak kiszemelését célzó eljárásait *maximális módszereknek* nevezi. Legtöbbjüknél csak a pozitív eredmény a döntő, vagyis a vizsgálat teljes sikere feltétlenül a vizsgált képesség terén való kiválóságot jelentené, míg kevésbé sikeres eredmény még nem zárja ki a jelességet, de további beható vizsgálatra kötelez. Ilyen módszereket előadó a magasabb figyelő-, fogalomalkotó-, ítélő- és következtető képességre és az akaratra nézve alkotott meg, végleges kiépítésük a különböző korfokokra javarészt még folyamatban van. Mintaképen bemutatja előadó azon vizsgálatokat, miket egyik asszisztense, dr. *Kaufman* Irén k. a. végzett 1920-ban és 1921-ben 9—11 éves gyermekeken a *magasabb logikai emlékezőképesség és a magasabb számtani gondolkodó képesség* terén való kiválóság szempontjából. Igazán kiválóknak úgy az egyik, mint a másik képesség terén a gyermekeknek csak 0·5, idősebbeknél másfél százalékka mutatkozott. Megegyezést mutat ez *Hartnacke* régebbi vizsgálataival brémai gyermekeken, ki 1—1/2 százalék, míg Binet francia, Goddard amerikai, Bobertag német s Éltes Mátyás

magyar gyermekeken végzett vizsgálataikkal szintén 1—5 százalék között ingadozónak találták a kiválóak számát.

Ezek szerint a kiválóságok már a tisztán intellektuális téren is eléggé ritkák. Ami *értéküket* illeti, előadó kiemeli a közre, a nemzetre való nagy jelentőségüket, megjegyezvén, hogy maga az intellektuális kiválóság önmagában nem lehet az egyén értékelésének próbaköve, minthogy az értékelésnél az összindividualitás bírálendő el, melynek az értelem csak egyik megnyilvánulása. Eddigi tapasztalásai azonban amellettt szólnak, hogy az igazi, nagy általános intelligencia, s ez az, amiről fentebbiekben szó volt, igen szoros korrelációban van az érzelmi élet, a tudatbeli tartalmak ezen értékjelző berendezésének legalább is jó fejlettségével. Ahol ellentétes tapasztalásokba ütközünk, ottan nem sajátképeni intelligenciáról, de valamely téren való kizárólagos talentumosságról van szó, csekély általános intelligenciával, avagy pedig beteges jelenségekről.

Előadó megemlékezik az évek óta kielégítő eredménnyel működő németországi külön középiskolákról kiváló képességűek számára, melyeket azonban egyelőre nálunk nem tart követendőknék. A megoldást elsősorban a tanító- és tanárképzés magasabb nivóra emelésében keresi. A kiválóbb képességűek inkább a normális középiskola keretein belül külön csoportokban oktatóndók, esetleg legfeltűnőbb talentumosságuk szerint csoportosítva.

2. előadás.

II. A *tehetséges* elmék (*talentumosok, zseniálisok*) ismérve az egy bizonyos téren való megkülönböztetett fokú készség, hajlamosság. A tehetségesség együtt járhat a gondolkodó képesség alacsonyabb fokaival is, midőn is pusztá *nagyesség*, legfeljebb *reproduktív virtuozitás* marad. Mennél inkább jár együtt az intelligencia magasabb fokaival, annál inkább válik értékkessé a közösségre és annál inkább jelentkezik a hajlam az alkotásra, az önálló termelésre, a magasrendű teremtésre. E teremtésnél azonban a *rugó*, mely működésre hajt, részben maga a *készség*, részben az intelligencia, mely az *alkotásban örömet leli*, részben az *ambíció*, mely az intelligenciát az „én“ magasabbrendű érvenyesülési vágyának kielégítésére készíti. A tudomány nagy embereinek, de az irodalom jeleseinek tekintélyes része is bizonyos téren *talentumos nagy intelligencia*. Alkotásaik értéke lehet csekély, de ha nagy intelligencia nagy talentumossággal párosul, igen jelentékeny is. Ám a költé-

szet, a zene s ábrázoló művészetek terén is gyakran találkozunk alkotásokkal, melyek a mestermű magaslatát érhetik el, de észrevehetőleg inkább a tudatos intelligenciával társult magasrendű talentumosság, semmint a mi értelmünkben vett sajátképeni talentum termékei.

A talentumosság kisebb s közepes fokai gyakoriak, rendszerint a gyermekévekben már mutatkoznak és sokszor tévesztetnek össze a talentummal. Komoly méltánylásra csak akkor tarthatnak igényt, ha velük kapcsolatosan intelligencia is kimutatható. Egyébként csak annyiban érdemelnek pedagógiailag, társadalmilag s államilag figyelmet, amennyiben mint reprodukív virtuozitások is pályaválasztás szempontjából az egyénre értéket jelentenek.

A gyermekkori talentumosságok egy kisebb része mögött azonban, s ezek mindig azok, amelyek nagyobb intelligenciával járnak együtt, maga a sajátképeni talentum rejtőzik, mely a serdülő kor befejeztéig a talentumosságtól az esetek nagy részében mai ismereteinkkel meg nem különböztethető.

III. A *talentum*, ill. legmagasabb fokain *lángelme*, miként azt már *Révész G.* is kifejtette, *mindig* intelligenciával is párosul. Maga az intelligencia fennállhat igen jeles fokain is speciális talentum, sőt talentumosság nélkül is. Gyakran jár talentumossággal, de csak kivételesen igazi talentummal, mely egyáltalán ritkaság. Ami a talentumot jellemzi, az intelligencián kívül az ösztönös hajtóerő, mely őt többé-kevésbé működésre kényszeríti, melynek semmi köze nincs az ambícióhoz s mely sarkantyúként készíti az elmét a kinálkozó motívumokkal való foglalkozásra. E feldolgozás azonban jórészt nem az értelem útján történik, mely ugyan foglalkozik vele, de feldolgozás végett a témát átadja az elme *nem-tudatos* rétegeinek. Itt erjed, forr és érik néha heteken, hónapokon át, időnként felfelbukkanva a tudatos gondolkodás rétegeiben. Ilyenkor az értelem, a tudatos „én“ kritikája foglalkozik vele, vizsgálgatja, bírálja, de legtöbbször, mint nem készet visszasülyeszti a „nem-tudatos“ műhelyébe. Ismételt ilyenén előkészítés után fogadja csak el néha az intelligencia a nem-tudatos által rendelkezésre bocsátott anyagot s félig kész állapotában azután értelme, izlése, s rutinja, illetőleg tudása szerint együttes munkájába veszi.

Etekintetben a művészi s a tudományos igazi talentum között nincsenek lényegbeli különbségek. A legszárazabbnak látszó tudományok talentumainak életrajza, miként az igazi művész-talentumoké egyaránt mutatja, egyrészt az ellenállhatatlanul munkára sar-

kaló *teremtő-ösztön*, másrészt a *nem-tudatos* elmerétegek jelentékeny szerepét az alkotásban.

A *talentumok gyermekkori megnyilatkozásai* minden téren az esetek többségében nagyon *koraiak*. (*Arreat, Révész G.*) E megnyilatkozások azonban csak a zenei s a matematikai talentumoknál szoktak aránytalanul korán nagyobb érettséget is felmutatni. A többi talentum terén az érettséghez közelálló alkotás a gyermek s ifjúkorban kivétel, ami nem jelenti, hogy az oroszláncörömök soha nem volnának felismerhetők már a fiatalévekben is, igaz, hogy rendszerint csak utólag. A talentumosságok s a talentumok között való megkülönböztető vonások kiderítésére előadó egyrészt a *gyermek- s fiatalkorú kiválóak*, másrészt a talentumokként elismertek *gyermek s fiatalkori elmemegnyilvánulásait* s főleg e korbeli alkotásaikat vizsgálja a talentum legkülönbözőbb területein. E célra saját vizsgálatain kívül, melyeket kiváló képességű s talentumoknak ígérkező gyermekeken végzett, felhasználja egyrészt a nagy emberek biográfiáit, főleg önéletrajzeit, másrészt a *Heymans—Wiersma*-féle és a *Pannenburg*-féle kérdőíves vizsgálatok eredményeit, melyek normális egyénekre, tanulókra, s biográfiák feldolgozása révén a művészetek különböző ágaira vonatkoznak, úgyszintén *Kerschesteiner* és *Kick* vizsgálatait hipernormális rajzolókon, valamint mindazon tapasztalásait, miket saját maga magyar művészek fiatalkori alkotásainak tanulmányozásával gyűjtött.

Mindezen tapasztalatokból kiderült, hogy úgy a 12—16 éves fiatalkorú *rajzoló*k, mint a *zenei* téren *talentumos* tanulók az *általános iskolai növendékeket az értelmiségi miveletekben minden téren túlszárnyalják*. Viszont fentemlített szerzők 173 életrajzi munka elemzéséből azt találták, hogy a *kifejlett talentumok* művészeiük körzetén kívül az átlaggal szemben szűkebb érdeklődési körrel bírnak, nevezetesen a szellemi élet jó berendezettsége ellenére a hajlam a magasabb, elvont gondolkodásra, az intellektuális elmélyedésre, a nem művészeti téren való produkcióra az igazi művész-talentumoknak csak kivételesen járuléka. E tényt előadó egyrészt abból óhajtja magyarázni, hogy a *fiatalkorú hipernormális rajzoló*k s *muzsikuskok jelentékenyebb részéből nem lesz igazi talentum*, kiről később biografia készül, s hogy tán éppen a húzamosabb ideig *minden irányban érdeklődő, kiváló rajzoló*k inkább csak *talentumos intelligenciák maradnak*; másrészt abból, hogy az igazi művészi alkotásra predesztinált gyermektalentumok kezdetben sok irányú értelmi képességei a *talentum tényleges kifejlődésével* elseké-

lyesednek, amit a pszichofizikai organizmus oekonomiai védekező berendezésének kell tartanunk, a szervezetre értékesebb funkció lehető legtökéletesebb kibontakozása érdekében. A talentumok mégis ritkán igazán egyoldalúak. Míg azonban fejlődésük kezdetén ide-oda ingadoznak (Petőfi, mint színművész, Munkácsy, mint poéta, Madách, mint festő), ezen alkotásbeli tapogatózásuk sem szokott az elvontabb gondolkozás terén mozogni, hanem egyéb művészeti területekre téved, másrészt talentumuk megérésével ez is csak ritka alkalmi kirándulássá válik (Jókai, mint festő és szobrász). A festők jelentékeny részének zenei talentumossága ismert jelenség, viszont a zenei talentumoknál a festészeti alkotás, mint talentumosság is kétségtelen ritkaság. E jelenség úgy a gyermekkorban, mint a kifejlett talentumoknál megállapítható. A matematikai képesség, mely mindkét művészet hipernormális gyermekkori képviselőinél a normálisokénál nagyobb volt, a fejlett zenei, valamint festői talentumoknál jóval alul van. Viszont megállapítható, hogy a spekulatív gondolkodás képessége, a szakmáján kívül eső dolgokra való jó emlékezet, a könyvekből való okulás, az autodidakszis hajlama, az értelmi játékokban való kedvtelés a festőknél jóval ritkábbak, mint a zenei talentumoknál. E tényeket Pannenburg-ék és Arreat egymástól teljesen függetlenül állapították meg, jó részüket előadó is megerősítheti s ezen megállapításokat, melyek alól a kivétel nem túlságosan ritka, úgy magyarázza, hogy a zenei érzéklés, gondolkodás és az ezekkel járó esztétikai érzelmek a magasabb értelmi funkcióktól jóval függetlenebbek, semmint a festői élvezés, gondolkodás és alkotás.

Előadó megkísérli úgy a zenei, rajzoló, festő, költői és tudományos talentumosságok és talentumok gyermek és fiatalokú kritériumait megadni, azonban a kettő szétválasztását a fejlődés első stádiumában ma még legtöbb esetben lehetetlennek tartja. Közli minden téren való nagy talentumok életrajzának gyermekkori részét és megállapítja, hogy túlnyomó részben gyermekkorukban *testileg gyengék, betegesek voltak*, sokan tuberkulozissal küzdöttek, nem egy annak korán áldozatául is esett.

Rátér a Freud-féle sexualitásos elméletre, mely szerint a talentum alkotó ereje csak az erotikának sublimálódása volna, amit tévedésnek tart. A talentumok erotikája nem sublimálódik művészetté, hanem rendszerint eleven. Ugyanazon nyugtalanságot keltő inger, mely elméjüket működésre sarkalja, hajtja erotikájukat is.

Megemlíti előadó Hansemann német orvosbúvár boncolatait.

Helmholtz, Menzel, Momsen és Bunsen agyán, akiknél agyvízkor nyomait találta. Figyelemre méltónak találja az eszmét, hogy az ilyen kora gyermekévekben lefolyt s *gyógyult betegség maradványa lehetne azon inger, mely a rendkívüli elméket működésre sarkalja*, kényszeríti. Ha az ilyen inger inkább gondolkodásra berendezett szervet hajt munkára, tudományos-, ha inkább az érzékek s érzékleti emlékképek hipernormális gazdagságú központjait sarkalja, művészeti, zenei, festői, szobrászi talentum fejlődik.

Helyesen mutatott rá *Tuszkai*, hogy a hipernormális működésre sarkalhatja a kiválóan fejlett elmét a gyermek- s fiatalokorú tuberkulózis is, melynek lezajlásával néha megszűnik a talentumszerűség s csak a kiváló intelligencia marad meg.

A tízéves Gyermektanulmányi Múzeum.

Irta **Ballai Károly**, a múzeum igazgatója.

A Gyermektanulmányi Múzeum ez idén töltötte be főnnállásának tizedik évét. 1910. január 7-én határozta el létesítését a Magyar Gyermektanulmányi Társaság választmánya és 1911. április 28-án nyílt meg a világ első Gyermektanulmányi Múzeuma a Társadalmi Múzeum által átengedett helyiségekben.

Előttünk van első szerény köntösében ábrázolt múzeum képes albuma (1911) és az egy évi fejlődését mutató *leírása* (1912¹⁾ s ha végig tekintünk *mai* kiállításán s mérlegeljük ezen tíz év munkásságának eredményeit, amelyek a tudományban is értéket jelentenek: még sem tudunk örülni mindannak, amit fel tudunk mutatni, mert ha a társadalom és az állam ezt az ízig-vérig magyar intézményt úgy támogatta volna, mint az jelentőségénél és hivatásánál fogva kívánatos, külső megjelenésben nagyobbban s belső értékekben gazdagabban zárhattuk volna le az első tízesztendőt. Ezen intézményt igen kevés állami dotációval (legutóbb évi 4600 K) tartottuk fent és fejlesztettük a mai színvonalra s munkatársaink lelkes szeretete és önzetlen közreműködése segítségével mégis elértük, hogy ma is, bár már nem az egyetlen, de az *első* a magyar Gyermektanulmányi Múzeum.

¹⁾ *Ballai Károly*: A Gyermektanulmányi Múzeum gyűjteményeinek leírása. Magyarul és franciául 1912.

Nincs arra helyünk, hogy e tíz év összefoglalt eredményeit közzé telessük, nincs arra sem papirosunk, hogy történetét ismeressük, még azt sem tudjuk megtenni, hogy az alapozásban, fenttartásban és fejlesztésben egyaránt buzgó társainkat a munkában felsoroljuk és hálánkat kifejezzük irántuk: azonban az első decennium zártával felidézzük azon objektív véleményeket és értékeléseket, amelyek múzeumunk hivatásáról, jelentőségéről szólnak.

A magyar gyermektanulmányi mozgalom kezdettől fogva áldozatok árán törekedett arra, hogy bekapcsolódjék a világ gyermektanulmányi mozgalmába. A cél az volt, hogy a magyar vizsgálalatok eredményeit a külföldi társaságokkal és tudósokkal megismertessük. Ezt a törekvést szolgálta az „*A Gyermek*“ német és franczia, újabban a franczia helyett az angol melléklete. Ezen idegennyelvű közlemények igen eredményeseknek bizonyultak: nemcsak megismerték a magyar mozgalmat, hanem azt elsősorban értékelték. Ezen az úton és a Gyermektanulmányi Múzeum szervezetét és anyaggyűjtésének módját ismertető füzet német kiadásából értesült a külföld a gyermektanulmány ezen új intézményének, a Gyermektanulmányi Múzeum alapításáról. A hatás nagy volt.

Először a németek jelentkeztek érdeklődő és bátorító soraikkal. Hans Cordsen dr., szemináriumi igazgató, a német *Bund für Schulreform* elnöke írta, hogy múzeumunkat előadásaiiban ismerteti s azt is megjegyezte, „mi, németek, Önöktől tanulunk e téren“. A német egyetemi tanárok közül mások is beszöttek múzeumunk ismertetését előadásaikba, így W. Peters dr., a würzburgi egyetem m. tanára. Személyes tanulmányozás után ismertette G. Boda (Paris) *Dokumente des Fortschritts* című négy nyelvű nemzetközi tudományos folyóiratban, (1912.) Gertrud Pappenheim (Berlin) a Deutscher Fröbel Verband szerkesztője a *Kindergarten*-ben. Schuyten dr., az antwerpeni gyermektanulmányi intézet igazgatója a „*Paedologisch Jahrbuch*“-ban, Schreuder az arnheimi (Hollandia) gyógyítópedagógiai intézet igazgatója, a hatásunkra alapított „Das Niederländische Museum für Eltern und Erzieher“ gyermektanulmányi osztályának a „*Zeitschrift für Kinderforschung*“ 1917. évfolyamában közölt ismertetését a magyar múzeum értékelő megemlékezésével kezdi a moszkvai „Néptanítók Lapjában“ 1912-ben. Ezen és a többi ismertetések révén sokan fordultak hozzánk ismertetésért, tanácsért, anyag és nyomtatványcsere végett. Így Breslauból, Tokióból, Moszkvából és Buenos-Airesből a pedagógiai múzeumok; a berlini porosz tudományegyetem, a brüsszeli Solway Institut;

Palmborg tanár és *Thyra Gahmberg* Helsingforsból; *Rabinovitch* orosz iskolaorvos Münchenből; dr. *Prinzhorn* egyetemi tanár, pszichiáter, Heidelbergből; *Orchanskij Leo* dr. tanár, Szentpétervárról (ki értékes könyvet küldött és az ottani Néprajzi Múzeumból becses tárgyakat ígért, amelyet azonban a közben kitört háború miatt nem lehetett elküldeni). Első külföldi látogatónk *Gheorgow* a *szófiai* egyetem rektora volt, kinek ládákból kellett mutatnunk az első gyűjtés eredményeit; őt követte *Broda* dr., *Gertrud Pappenheim*, szerkesztők, *Richter Klára*, a berlini Pestalozzi-Fröbel Otthon igazgatója, *Freeman*, londoni metodista lelkész, *William Stern* dr., egyetemi tanár Hamburgból, *Oswald B. Povell* Petersfield (Angolország), *Kerschensteiner* György dr. (München), *Manoloff* dr. bolgár közokt. miniszt. tanácsos, a *prágai* iskolaügyi tanácsos két tanárral, a nők világtalálkozóján itt időző pedagógusok, stb., stb.

De a Gyermektanulmányi Múzeumot nemcsak helyszínén keresték tel érdeklődő tudósok, hanem külföldi kongresszusokra és kiállításokra is meghívták. Így igen gazdag anyaggal vett részt a *brüsszeli* első nemzetközi gyermektanulmányi kongresszus kiállításán (1911-ben), majd 1912-ben a VI. kísérleti lélektani nemzetközi kongresszus *berlini* kiállításán, utoljára, közvetlenül a háborút megelőző hónapokban, 1914 májusában a *londoni* nemzetközi gyermekjóléti kiállításon, mindenütt feltűnést keltve tudományosan rendezett anyagával, amelyek nagyrésze a gyermek alkotásai voltak, spontán rajzai és játékszerei.

Intézmények is hirdetik a magyar Gyermektanulmányi Múzeum hatását: magyar kezdeményezésre alakult meg *Brüsszelben* a Nemzetközi Gyermektanulmányi Múzeum s *Barcelonában* is a mi munkálataink alapján kezdte meg *Max Bembo* tanár a szervezés munkáját még 1912-ben.

Bár nem teljes ez a szemle, nem is folytatjuk tovább. Azonban egy kérdésre, amely önkéntelenül is felvetődik, megemlítem, hogy daczára annak, hogy a Gyermektanulmányi Múzeum alapítását közöltük az összes *hazai* tudományos intézetekkel és múzeumokkal, kérvén nagy munkánkhoz támogatásukat, csupán a Társadalmi Múzeum, az Iparművészeti Társulat és az „Ethnografia” mutatott érdeklődést.

Magyarország integritását nem mi, hanem gyermekeink fogják helyreállítani. A józan magyar politika tengelyében nem lehet más, mint a *gyermek* és pedig nemcsak testi jólétének helyreállítása és fokozása, hanem azzal egyidejűleg szellemi habitusának kiművelése,

faji öntudatának kifejlesztése, akaratának aczélosítása. Az erre szolgáló módszereket kereste eddig a Magyar Gyermektanulmányi Társaság és ezen ismereteket ismerteti és terjeszti a Gyermektanulmányi Múzeum.

Jubileumunk szerény napján hangosan arra kérjük az államot, a fővárost és a társadalmat, hogy adja meg anyagi és erkölcsi támogatásával azokat az eszközöket, amelyekkel munkánkat hathatósabbá tehetjük. A magyar Gyermektanulmányi Múzeum ügye a magyar kultúra ügye, s tíz évi munka után úgy vagyunk, hogy a 4600 K államsegélyt az 1920/21 évre még máig sem kaptuk meg, helyiségünk szűk és bizonytalan, gyűjteni, a kész dolgokat publikálni s múzeumi berendezéseinket fejleszteni, anyagiak hiányában nem tudjuk. Pedig mindezekre égetően szükségünk volna nemcsak azért, hogy elsőségünket továbbra is megtarthassuk, hanem főképpen azért, hogy nagy céljainkat, amelyek ma a megtépett magyarság céljai is, minél hathatósabban szolgálhassuk.

IFJÚSÁGI IRODALOM.

Lőrinczy György.

Még diák voltam, mikor először olvastam Lőrinczytől. Egy verses könyve került a kezembe. Borus, szomorú versek voltak, a feleségét siratta el benne. Régen volt, nagyon régen, hogy ezen verseket olvastam, azóta már sokat írt az író és sokat olvastam tőle s most, hogy visszatekintek az idő messzeségébe, hol a *Nefelejts* című verses kötet ködlik, végig látom Lőrinczy György írói pályáját. Ime rajta a mértföld kövek: *A magam földjén, Falusi potentátok, Kis falum, A becsület útján, Hűségese szívek, Bujdosók, Magyar dicsőség, A rétek lelke, Amit a kender mesél* sat.

Nem soroltam el valamennyit, csak egyet-kettőt úgy találomra. Irónk pályájának útja mosolygó magyar mezőkön, kenyérhátú hegyeken át, akáczlombos fák sátra alatt rejtőzködő falvakon keresztül visz. Az utat, merre az író jár, jegenyetopolyák szegik s nem városi beteg porral: drága magyar mezők lehellelével tele és rajta kemény nyakú, kérges kezű, de nem kérges szívű emberek járnak. És ha ezen az úton jársz, bele nem fáradsz: szemed eljátszogat

hímes rétek szépségével, kalászos mező-tenger hullámainak aranyos csillogásával: lelked megtelik a mesék bűvös hangulatával s érzed, hogy itt tiszta, üde a levegő. Boldog vagy, felfrissülsz, álomlátások szállanak eléd, édes-bús érzések rezegettik meg a szivedet s azt mondod: jó itt járni, jó itt elringó lélekkel, játszó gondolatokkal elandalogni, jó itt megpihenni. Jó hallgatni a falvak harangszavát: a falvak embereinek olykor halk, olykor messzeható beszédét, jó hallgatni a mesét, mely frissen buggyan elő, jól esik a nyelv magyar zenéje, mely úgy hallik, mint a tiszta harmat.

Igen, ilyen a Lőrinczy író művészete! S ez teszi értékessé, ez teszi őt ifjúsági íróvá, mert hiszen a Lőrinczy művei közül nemcsak azokat veheti kezébe az ifjúság, amelyeket egyenesen neki írt, hanem kivételt alig hozhatok fel, majdnem minden munkáját, mert mindig tiszta és nemes. Lőrinczy írói művészetét ezzel a legnagyobbakra akartam értékelni. Lőrinczy valóban a legjobb ifjúsági írók egyike. Az igazi fajtából való, kinél az írás mély lelki kényszerből fakad s az írószerszám bibliai szent pálcza, mellyel a művészet, a szép léleküditő forrását fakasztja fel. Jólesik látnunk, hogy mikor az ifjúságnak ír, nem válik a pálczás oktatóvá, katalógusba szedett morál prédikátorává, nem szónokolja a hazafiságot és mégis tiszta morált, nemes és mély hazafiságot sugároz ki minden sora, minden munkája. Szeretjük s nagyra értékeljük Lőrinczy műveiben ezt a természetességet, mert ez az igazi művészet. Es első sorban ez az, amiért mi is szót emelünk negyvenéves írói jubileuma alkalmából s ünnepeljük a jeles író, mint ifjúsági író, mint a legjobbak egyikét, aki igaz s nemes művészetet ad azoknak, az ifjúságnak, akiknek legnagyobb szükségük van igazi író művészekre.

Reméljük s őszintén kívánjuk is, hogy még sok jeles munkával gazdagítsa ifjúsági irodalmunkat!

Nógrády László.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK.

A felemelt tagsági díj. Műként ismeretes, folyóiratunk, *A Gyermek*, az alapszabályok szerint minden tagnak a tagsági díj fejében jár. Az igazgató-tanács a február havi ülésén a pénztáros előterjesztésére belátta, hogy a folyóirat kiadása a régi tagsági díj mellett (10 és 15 korona) súlyos veszteséget jelent a Társaságra nézve. Ezért elhatározta,

hegy a tagsági díjat a választmány és a közgyűlés jóváhagyása reményében felemeli kétszeresére. E szerint a tagsági díj az 1921. évre **30 K**, pedagógusoknak **20 K**, amiért természetesen a tagok kapják a folyóiratot. Az előfizetés díja **50 K**.

Erről a határozatról már értesítettük két ízben tisztelt tagtársainkat. E helyen újra azon kéréssel fordulunk hozzájuk, hogy akik még *tagsági tartozásaikat és a folyó évi tagsági díjat nem küldték volna meg, sürgősen legyenek szívesek a multkor küldött csekkklapon megküldeni.* Ugyanezt kérjük A Gyermek előfizetőitől is.

Folyóiratunk megjelenése. Félévi szünet után tisztelt tagtársaink és olvasóink ismét kézhez kapják folyóiratunkat. Szüneteltünk, mert az utolsó félévben kialakult óriási nyomdai árak mellett szerény anyagi körülményeinknél fogva lehetetlen volt azt kiadni. Azonban most már talán lassanként majd helyreállanak a rendes viszonyok. A választmány az utóbbi ülésén azt a kívánságát fejezte ki, hogy az „A Gyermek“, ha azt az anyagi viszonyok egyáltalán lehetővé teszik, inkább kisebb terjedelemben, de többször jelenjen meg. Így pár hónap múlva talán újra bekopogtatunk.

Mivel minden példány kiadása nagy terhet jelent a Társaságra nézve, kénytelenek voltunk a példányszámot jelentékenyen csökkenteni. Tisztelettel figyelmeztetjük azokat, akik nem kapták meg a folyóirat utolsó számát s a tagdíjjal tartoznak, *szíveskedjenek a tagsági díj megküldésével lehetővé tenni, hogy a folyóiratot megküldhessük.*

Lumniczer József dr. halála. *Lumniczer József dr.* udvari tanácsos, a kiváló sebész, honvéd törzsorvos, a Vöröskereszt-kórház, a postások betegsegélyző egyesületének főorvosa, az államvasutak tanácsadó-orvosa, az Orsz. Közegészségügyi Tanács tagja, a Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak megalakulása óta választmányi tagja, ez év május 26-án, kötelességének teljesítése közben, agyszélhűdés következtében, 56 éves korában hirtelen elhunyt. Lumniczer Józsefet jellemezte a kimagasló szaktudáson kívül a kitartó szorgalom, a vasakarát, kötelességének önfeláldozásig lelkiismeretes teljesítése. Ez utóbbi tekintetben nem ismert határt és fáradságot. A háború alatt, amikor egy időben négy nagy kórházat is vezetett, aggasztotta őt minden katonájának hogyléte, súlyos betegeit kritikás esetekben éjjel is meglátogatta és kezelte. Beteg-gei imádták őt jó szívéért, finom, gyengéd bánásmódjáért, azon nemeslelkűségéért, amellyel minden szenvedőnek mindenféle ügyét fölkarolta. Gödöllőn az ingyen-rendelőin valósággal sort állottak az emberek, pedig a fáradt orvos nyaralójába idegeinek pihentetésére ment ki. Ő a szó szoros értelmében agyondolgozta magát s orvos volt, mert imádtá pályáját.

A Gyermektanulmányi Társaságnak lelkes, buzgó tagja volt. Üléseinken ugyan ritkán jelenhetett meg, azonban csendesen sokat tett a Társaságért, anyagilag és erkölcsileg. Erre számtalan alkalom kínálkozott. Akik megfordultak a Társaság irodájában, jól tudják a közeli viszonyt, amely a Társaságot hozzá fűzte: egy fedél alatt lakott vele. Hiszen csupán azzal, hogy telefonját rendelkezésünkre bocsátotta, igen hasznos szolgálatot tett. A Társaságnak és tagjainak ügyes-bajos dolgai-

ban igen gyakran járt közbe vagy intézkedett közvetlenül. Nemes, önzetlen barátunk volt. A választmány a június 16-iki ülésén fájdalommal emlékezett meg elhunytáról, mély részvétét jegyzőkönyvbe iktatta s elhathározta, hogy azt tudomására hozza a lesújtott családnak.

Személyi hírek. *Ballai* Károlyt, a Gyermektanulmányi Múzeum igazgatóját és *Bartucz* Lajos dr. egyetemi m. tanárt, választmányunk tagját a *Magyar Néprajzi Társaság* f. é. márciusában tartott közgyűlésén *választmányába beválasztotta.*

Somogy megyei gyermektanulmányi fiókkör. Nagy jelentőségű eseményről számolhatunk be, Június 12.-én Kaposvárott megalakult a Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak „*Somogy megyei fiókköre*“, a békeévek első fiókja. E gyermektanulmányi kör megalakulása világos bizonyossága annak, hogy ellenségeink a földre sujtott s szétdarabolt Magyarországból nem tudták az életkedvet is kitiporni. Ime, még a kulturális téren is újult erővel fogunk a munkához. Az új fiókkör a Magyar Gyermektanulmányi Társaságra nézve különösen biztató eredmény. Bizonyítja, hogy a gyermektanulmányi eszme hódító erejéből nem veszített. De mutatja a somogy megyei közönség fejlett kulturális érzékét s azt, hogy a mai nemzedék teljesen megértette, hogy a jövőt csak akkor biztosíthatjuk, ha a mai széttépett társadalom helyébe erős jellemű s emberszerető nemzedéket nevelünk. A megalakulás mozzanatairól a következő közleményt vettük:

Az előkészítő bizottság megalakulása. A fiókkör megalakítására a mozgalom az 1920. év őszén indult meg *Jávor Gyula* siketnéma-intézeti tanár kezdesére.

Az eszme megértő és lelkes támogatókra talált. Kaposváron f. évi április-hó 20.-án összeült a fiókkör megszervezésére az *Előkészítő Bizottság*. Szép számú érdeklődő jelent meg, melyben képviselve voltak az összes kaposvári iskolák, intézetek és ovodák, a kir. tanfelügyelőség, a fiatakorúak bírósága, a kir. ügyészség, orvosok, a Máv. internátus s a társadalmi egyesületek vezetői.

Gönczy Ferenc kir. tanfelügyelő nyitotta meg az értekezletet s nagy vonásokban ismertette a Magyar Gyermektanulmányi Társaság célját s feladatát és hangsúlyozta, hogy a somogy megyei fiókkör megalakítására égető szükség van. A fiókkör közelebbi teendőit és feladatát **vázolta** s rámutatott arra, hogy a szülőknek, pedagógusoknak, orvosoknak és bírácoknak a gyermektanulmány eredményeire kell támaszkodniok, hogy a gyermekkel szemben való eljárásuk helyes irányú legyen. A fiókkör feladata a gyermekek és ifjak szórakoztatásáról való gondoskodás, mint mesedélutánok, ismeretterjesztő zene, mozi és színelőadások rendezése stb.

Utána *Jávor Gyula* siketnéma-intézeti tanár széles mederben ismerteti a Magyar Gyermektanulmányi Társaság szervezetét. A társaság keletkezését és azt a nagy munkásságot, mi a lelkes gyermektanulmányozók a Társaság keletkezése óta feldolgoztak. Kifejti a Magyar Gyermektanulmányi Társaság tevékenységét a mai napig. Felsorolja azokat az intézményeket, melyeket a Magyar Gyermektanulmányi Társaság

létesített, a létesítést előmozdította vagy a támogatásával biztosította megszervezésüket. Előadásában kiterjed azokra a szervekre és intézményekre, melyeket a Társaság célja elérése érdekében fentart. Nagy vonásokban ismerteti az Új Iskolát, a Gyermektanulmányi Iskolát, a Gyermektanulmányi Múzeumot, a Kriminálpedagógiai Intézetet, a Társaság folyóiratát „A Gyermek“-et, a könyvkiadóvállalatot. Végül méltatja Nagy Lászlónak a Magyar Gyermektanulmányi Társaság ügyvivő elnökének a gyermektanulmányozás megteremtése s a M. Gyt. Társaság megalakítása érdekében kifejtett, soha el nem hervadó érdemeit. Felsorolja azokat az akadályokat, melyekkel meg kellett küzdenie, míg a Társaság megalakult. Nagy László érdeme, hogy a külföld is ismeri a magyar gyermektanulmányozást. Érdemét külföldön is elismerik s a brüsszeli nemzetközi gyermektanulmányi kongresszus, melynek egyik elnöke volt, az ő érdemeire való hivatkozással kilátásba helyezte, hogy a következő nemzetközi kongresszus Magyarországon lesz. Előadását Nagy László életével végzi.

Orel Géza min. tanácsos indítványára elhatározza az értekezlet, hogy megalakítja a somogymegyei fiókkört s az alakuló közgyűlés előkészítésére, taggyűjtésre, propagandára s az ügyek vezetésére ideiglenes tisztikart választ.

Révy László dr. kir. ügyész a patronázs egylettel való együttműködést figyelmébe ajánlja a fiókkörnek.

Elnök zárószavaival végződött a lelkes hangulatban lefolyt gyűlés.

A fiókkör megalakuló közgyűlése. Kaposvárott f. hó 12.-én d. e. 10 órakor a városháza dísztermében szép számban megjelent pedagógus, bíró, ügyész, a társadalmi és nőegyesületek vezetői s nagyszámú érdeklődő közönség jelenlétében alakult meg a Magyar Gyermektanulmányi Társaság 13. fiókköre. A központ kiküldöttjei is megjelentek a nagyfontosságú gyűlésen. *Nagy László*, a Gyermektanulmányi Társaság elnöke és *Nógrády László dr.* tanár, az adatgyűjtő és ifj. irodalmi szakosztály elnöke. A megalakuló közgyűlést *Gönczy Ferenc* kir. tanfelügyelő nyitotta meg, ki üdvözölte a budapesti vendégeket s az összegyűlt közönséget. Beszédében a fiókkör megalakulásának szükségességét hangoztatta s azt, hogy mily fontos kulturális feladatot fog a fiókkör betölteni s felkérte Nagy Lászlót, hogy a gyermektanulmány feladatairól tartsa meg előadását.

Nagy László szép szavakkal emlékezett meg azon nagy munkáról, mellyel lehetővé tették, hogy Somogymegyében fiókkör létesüljön. Üdvözölte a békeidők első fiókkörét s kifejezte a Magyar Gyermektanulmányi Társaság igazgatótanácsának háláját mindazoknak, akik ezen fiókkör létrehozásán önfeláldozó buzgalommal fáradoztak, különösen *Gönczy Ferenc* tanfelügyelő és *Jávor Gyula* siketnéma-intézeti tanár és *Orel Géza* miniszteri tanácsos uraknak. A fiókkör megalakulását országos fontosságú kulturális eseménynek tartja. Trombitaszó ez, amely felébreszti aléltéságából a magyar kultúra munkásait s munkára hívja őket. Mi sem alkalmasabb arra, hogy kulturális munkára hívja a magyar társadalmat, mint a gyermektanulmányozás, mert ebben megvan a *testvériség*

és a *haladás eszméje*. 1903 óta, amikor a társaság megalakult, mindenhol, akár Budapesten, akár a vidéken, testvéries, közös munkára tudta egyesíteni a pedagógusokat, bírákat, orvosokat, szülőket, egyszóval az egész magyar társadalmat felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül. Egyesíteni tudta a legkülönbözőbb elemeket a *gyermek szeretete*, mindnyájunk legszentebb érzése. A gyermektanulmány a haladást is magában rejtí. Alkalmos és képes arra, hogy fokozatosan átalakítsa az iskolai pedagógiát, családi nevelést, az orvos, a gyermekbíró működését s hogy harmóniát teremtsen az egész magyar társadalomban. „Ne várjanak gyors eredményt, csak kitartással érhetnek el valamit. A gyermektanulmányozás palotáját csak tégláról-téglára építhetik fel. Ennek az egyszerű, nemes stílu palotának homlokzatára „a gyermekismeret“ legyen felírva, de az építő munkához az erőt és kedvet a gyermekszerepet és az emberszeretet tartsa ébren.“

A nagy tetszéssel fogadott előadás mély nyomokat hagyott a lelkekben s éljenzéssel fogadták a gyermektanulmányozás nestora szeretettől áthatott beszédét.

Utána *Nógrády László dr.* tanár tartotta meg előadását „*Az egyéves gyermek lélektaná*“-ról. Saját megfigyeléseinek alapján fejtegette a gyermeki lélek kibontakozását, mely fokról-fokra haladva az egyén jellemének kialakulására vezet. Számtalan érdekes megfigyelést közölt a gyermek pszichéjéről. Direktívákat adott előadó arról, hogyan kell a kis gyermeket megfigyelni és mit kell feljegyezni. Egyben jelezte, hogy fentieket kis gyermekén tanulmányozta, figyelte és minden megfigyelését pontosan jegyezte. Az érdeklődés tetőfokra hágott a mindvégig szemléltető előadás alatt. Nagy tapsal honorálták magas színvonalú előadását. Előadásának befejező részében hangsúlyozta, hogy a gyermeki lélek kutatása kifejleszti az emberben az emberi magasabb öntudatot s megtanítja az egyént és társadalmat az emberszeretet fenkölt voltára. *Gönczy Ferenc* elnök szép szavakkal köszönte meg mindkét előadó tartalmas előadását.

A tisztikar választásánál a kandidáló bizottság felkérésére *Orel Géza* min. tanácsos tette meg előterjesztését. Ennek alapján elnök lett: *Gönczy Ferenc* kir. tanfelügyelő. Társelnökök: *Tallián Andor* alispán, *Orel Géza* min. tanácsos, *Huszár Aladár dr.* törvzs. elnök, *Bogzai Jenő* árvaszéki elnök. Ügyvezető elnök: *Odor Gyula* kir. s. tanfelügyelő. Főtítkár: *Jávör Gyula* siketnéma-intézeti tanár. Jegyzök: *Takács Gyula* polg. isk. tanár és *Csicskár József* tanító.

Adatgyűjtő szakosztály: elnöke *Kecskés Ernő* áll. el. isk. igazgató, títkára *Pazziczky Sándorné*.

Jog- és gyermekvédelmi szakosztály: elnöke *Révy László dr.* kir. ügyész, títkára *Svarcz Lajos*, a fiatalkor. bírāja.

Ifjúságszórakoztató szakosztály: elnöke *Langer Aurél* máv. intern. igazgató, títkára *Felczán József* tanító.

Pénztáros: *Szeidl Anna* polg. isk. tanár. Ellenör: *Oravecz Károly* és *Gálos Ferenc* polg. isk. igazgatók.

Választmány: *Pongrácz Károly dr.* főgimn. igazgató, *Bársony Já-*

nos felsőkeresk. isk. igazgató, *Bíró Lajos dr.* leányközépiszk. igazgató, *Klinda Kálmán* siketn. int. igazgató, *Rieger György* jolsvai siketn. int. igazgató, *Gausser Rezső dr.* s. tanfelügyelő, *Cságotyi József, Tarján Antal, Lengyel István, Plander Kálmán, Klein Simon* el. isk. igazgatók, *dr. Névény János, Alleram Dezső, Papp Gyula* gimn. tanárok, *Földi István* ker. isk. tanár, *Lendvai Jenő* tanár, *Schnellbach Ferenc* siketn. int. tanár, *Tóth Dezső, Rezek Gyuláné, Aczélné-Sebe Zsuzsa* polg. úsk. tanárok, *Lengyák György, Gyulai István, Czerman Ferenc* tanítók, *Jüngling Margit, Csondor Nóra, Rottler Zsuzsa* tanítónők, *Brandegger Anna* óvónő, *Tallián Andorné, Polányi Lajosné, Hegyi Árpádné, dr. Szigethy Gyula Jánosné, Zanathy Zsigmondné, Cságotyi Jenő dr., Ittész Zsigmond dr., Meszlényi Zoltán dr.* orvosok, *Svastics Elek* árvász. h. elnök, *Klekner Alajos* postaiigazgató, *Muzikár Ferenc* postafőnök, *Neubauer Ferenc dr.* ügyvéd, *Horváth József* róm. kath. s. lelk., *Csertán Márton* ref. lelkész, *Takács Béla* ev. lelkész, *Thury Zsigmond dr.* szerkesztő, *Horváth Kázmér* szerkesztő.

A tisztikar választása után Gönczy Ferenc kir. tanfelügyelő megköszönte a tisztikar nevében a kitüntető bizalmat s a gyűlést a közönség eljenzése között bezárta.

Választmányi ülés. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság választmánya június 16.-án ülést tartott, amelyen a folyó ügyeket tárgyalták. Az ifjúságszórakoztató ügyről, a sorozatos előadásokról, a finn kongresszuson való részvételtől, a somogy megyei fiókkorról s egyéb általános ügyekről a „Mozgalmak“-nak külön közleményeiben emlíkezzünk meg. E helyen a választmánynak fontosabb adminisztratív intézkedéseit ismertetjük.

A tisztikar, az igazgató-tanács és a választmány kiegészítése. Mivel ezen adminisztratív fórumok személyzetében 1918. óta több ideiglenes vagy állandó változás keletkezett, szükségessé vált ezeknek új közreműködő tagokkal való ideiglenes, a legközelebbi közgyűlésig érvényes pótlása.

Tudomásul vették mindazon tisztviselőknek ideiglenes felmentését, akiknek igazolási ügyét még nem intézték el. Egyébként a titkári karban az a változás történt, hogy fölkérték *dr. Jámbor György* fővárosi középiskolai tanárt, a pozsonyi fiókkör megalapító titkárát, hogy a középponti titkárság munkájában szíveskedjék résztvenni. A jegyzői teendők végzésére fölkérték *Fetterné Farkas Irén* fővárosi tanítónőt. A könyvtáros *Bors Jolán* mellé kiegészítőül megválasztották *Szekeres Etelka* és *Rüblein Livia* fővárosi tanítónőket. Mivel a Társaság a számvizsgáló bizottság működését nem nélkülözheti, azt újonnan alakította meg; elnöke lett *dr. Körössy György* főigazgató, tagjai *Ács Lipót* középiskolai tanár és *dr. Sándor József* bíró. A könyvkiadó bizottságot a következőleg állította össze a választmány: elnöke *Nagy László* (rég), tagok *Ballai Károly* (rég), *dr. Nógrády László* (rég), *dr. Kármán Elemér* bíró (új), *ifj. özv. Peltzmann Ferencné* (új). Az ifjúságszórakoztató osztály dramaturgiai bizottságának tagjává lettek: *Nagy László* elnök, *Nógrády László* alelnök, *Répay Dániel, Gröber Vilma, Domokos*

Lászlóné, Blattner Géza, a Művészi Bábszínház igazgatója, Schönwald Kabos gyáros (gazdasági tanácsadó). Az igazgató-tanács új tagjait kiküldettek: Bakonyi Hugó, az Orsz. Pedagógiai Könyvtár könyvtárosa, dr. Incze József középiskolai igazgató, Éltés Máttyás, az áll. kisegítő iskola igazgatója, dr. Máday István ideg orvos.

A választmányban megüresedett helyek ideiglenes betöltésére a következő társulati tagok kérettek fel: Vajkay Júlia úrnő, Bernolák Kálmán főgimn. igazgató, Lőrinczy György író, Bérczy Sarolta, a kriminálpedagógiai intézet segédje, Zalán Katalin, a pedagógiai klinika segédje, dr. Novágh Antal főgimnáziumi tanár, Gerencsér Istvánné képzőintézeti tanár, Herrmann Imre ideg orvos, Schmidt Ferenc tanár, Szondi Lipót dr. ideg orvos, Kaufmann Irén dr. ideg orvos, Blattner Géza festőművész.

Elnökválasztás. A választmány tudomásul vette az elnökségnek nagyemlékű elnökünknek, gróf Teleki Sándornak helyét betöltő tárgyalásait politikai és tudományos kitűnéseinkkel, amelyek eddig, sajnos, nem vezettek sikerre. A választmány elhatározta, hogy az ősszel dönt véglegesen a közgyűlés összehívásáról.

Számadás. Ballai Károly pénztáros az 1920—21. költségvetési év július 1-től május 31-ig tartó részéről részletes számadást terjesztett elő, amelynek főbb tételei:

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság bevétele: 1. Maradvány 2458-01 K, 2. miniszterium gyógypedagógiai osztálya segélye 8600 K, 3. bábszínházról 5% jutalék 700-50 K, 4. tagsági díjakból 11,014 K, 5. előfizetési díjakból 12,243-20 K, 6. könyvekből 2009-80 K. 1—6. összesen 36,425-51 K. **Kiadás:** 1. Adminisztrációra (melyben a folyóirat füzése és expediciója, az irodai helyiség bére is bentfoglaltatik) 10,446-86 K, 2. nyomdai tartozás törlesztésére 12,000 K, 3. írói díj 1602 K, 4. segédek havidíjai 2960 K, 5. tiszteletdíjak 1900 K. 1—5. összesen 28,908-86 K.

A Gyermektanulmányi Múzeum bevétele: 1. Maradvány 51-06 K, 2. a gyermektanulmányi előadások belépődíjaiból és felülfizetésekből 5375 K. 1—2. összesen 5426-06 K. **Kiadás:** 1. Adminisztrációra (és az altiszt bére) 2134 K, 2. nyomtatványokért 1800 K, 3. előadók tiszteletdíja 3000 K, 4. raktárhelyiség bére 600 K, 5. tiszteletdíj 400 K. 1—5. összesen 7934 K.

A kettő együtt:

	Bevétel	Kiadás
M. Gyermektan. Társaság	36.425·51	28.908·86
Gyermektan. Múzeum	5.426·06	7·934·—
	<hr/>	<hr/>
	41.851·57	36.842·86
1921. június hó 1-én maradvány		5·008·71
	<hr/>	<hr/>
	41.851·57	41.851·57

Pénztáros a gyermek- és ifjúságszórakoztató osztályról külön számadást terjesztett elő, amelynek egyes tételeinek, valamint általában a számadásnak felülvizsgálásával s az ősszel tartandó választmányi ülésen való jelentéstétellel a választmány a számvizsgáló bizottságot bízta meg.

Gyermektanulmányi sorozatos előadások. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság igazgató-tanácsa ez év januári ülésén elhatározta, hogy a közönség számára a tavasszal tudományos sorozatos előadásokat rendez. Az előadásokat dr. *Kremmer Dezső* igazgató urnak szives jóindulatából a *Fővárosi Könyvtár* előadó termében tarthattuk meg. Az előadások sorrendje a következő volt:

Nagy Lászlónak, az Apponyi-Kollégium tanárának két előadása: *A gyermek erkölcsi és szociális fejlődéséről.*

Lechner Károly dr.-nak, a kolozsvári egyetemen az elmekörtan és ideggyógyászat tanárának két előadása: *A gyermekek abnormitásairól általában, különös tekintettel a gyermekek átmeneti állapotára.*

Ranschburg Pál dr.-nak, a budapesti egyetem tanárának két előadása: *A kiválóbb képességű gyermekekről és a sajátképpen tehetségről a gyermekkorban.*

Bakonyi Hugónak, az Országos Pedagógiai Könyvtár könyvtárosának két előadása: *A gyermek nyelvének fejlődése és az idegen nyelvek tanításmódja.*

Domokosné Löllbach Emmának, az Uj Iskola igazgatójának két előadása: *A gyermekek munkatípusairól.*

Répay Dániel tanítóképző-intézeti tanárnak két előadása: *A gyermekek egyéniségéről és szerepéről a nevelésben és oktatásban.*

Összesen 12 előadás, amelyek március közepétől április végéig tartottak.

A tanfolyamon való részvételt, tekintettel a társaság súlyos anyagi helyzetére és a rendezés költségeire, belépő díjhoz kötöttük. Egy-egy előadás belépti díja 10 K., a társaság tagjainak, tanítóknak, tanároknak, egyetemi hallgatóknak, munkásoknak 5 korona volt.

A sorozatos előadásokat *Balogh Jenő* dr., társaságunk társelnöke vezette be, ki megnyitójában kifejtette, hogy a tudományos társaságok keretében a kulturális munkának megindulása nagy jelentőségű s üdvös kihatása van az egész nemzetre nézve. A Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak ez irányú első lépését megtette ezen sorozatos előadások megtartásával és meg van győződve arról, hogy ez a munkája is méltó lesz a Társasághoz és nemzeti kultúránkhoz. Kéri a jelenlevőket, hogy ezen előadásorozat érdeklődésüket tartsák meg és társaságunk törekvései iránt is. Kísérje Isten áldása munkánkat.

Örömmel jelenthetjük, hogy a társaság törekvését fényes siker koronázta. Előadó termünk állandóan zsúfolva volt s a megjelentek nagy és kitartó érdeklődéssel hallgatták az előadásokat. Számosan léptek be tagokul. A hírlapírók állandóan foglalkoztak az előadásokkal s róluk részletes tudósításokat, sőt vezércikket is hoztak. A közönség érdeklődése a gyermektanulmányi társaság működése felé fordult. Az anyagi siker már nem volt ily teljes, mert a vigalmi adót s a rendőrség díját rá kellett fizetnünk. Azon-

ban a mai viszonyok között ezzel az anyagi eredménnyel is megelégedhetünk.

Kedves kötelességünk, hogy e helyen is megköszönjük a kiváló előadói kar fáradozását, akik nagy előkészültségen kívül ifjú lelkesedéssel, buzgalommal és szorgalommal oldották meg feladatukat. Hálával tartozunk *dr. Kremmer* Dezső úrnak, a Fővárosi Könyvtár igazgatójának azért a jelentékeny támogatásért, amit az előadó terem teljesen díjtalan átengedésével nyújtott.

Sainos, az értékes előadásoknak teljes szövegét anyagi okokból nem közölhetjük, azonban kivonatos közlésüket már e számban megkezdtük.

A finn pedagógiai kongresszus. Finnország, vagy amiként ők nevezik magukat, Szuómiország és Esztország pedagógusai elhatározták, hogy június 20-, 21- és 22-én Helsingforsban, Szuómiország fővárosában közös pedagógiai kongresszust és kiállítást tartanak. Ebbe a közös szaktanácskozányba később bevonták Magyarországot s a többi ugornépeket is, ami a kongresszus politikai jelentőségét jelentékenyen fokozta, a turáni népek első gyülekezésének és társadalmi szövetkezésének színhelyévé tette.

Magyarországon *Bán Aladár* dr., középiskolai igazgató és a Turáni Szövetség pedagógiai osztálya, ennek elnöke *Fekete* József tanár végezték a rendezés munkáját, akik felszólították a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot is, hogy vegyen részt a kongresszuson s a vele kapcsolatos kiállításon. Sajnos, e felhívást úgyszólván az utolsó pillanatban, a kongresszus megnyílta előtt néhány héttel kaptuk, a Társaság mégis vállalta a feladatot, mert érezte nemzeti kötelességét a turáni népekkel szemben. A felkért előadók lelkesedéssel fogtak munkájukhoz. Sikerült értékes dolgozatokkal jelennünk meg a kongresszuson, ami annál inkább nagy feladat volt, mert az előadóknak többnyire németül, franciául, angolul kellett megfogalmazniok felolvasásaikat, hogy a szuómi nyelvre való lefordítást megkönnyítsék. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság a következő előadásokkal szerepelt a szaktanácskozásokon:

Nagy László: A gyermek értelmi és erkölcsi fejlődésének menete és tényezői. Három szemléltető grafikonnal, amelyeket *Fetterne Farkas Irén* fővárosi tanítónő szerkesztett.

Nemesné Müller Márta: Az érdeklődés fejlődése.

Bakonyi Hugó: Az idegen nyelvek tanítása gyermekfejlődéstani alapon.

Nemes Lipót: Az iskola intézményes küzdelme a gyermekek erkölcsi elzüllése ellen.

Ballai Károly: A gyermek és alkotásai. A Gyermektanulmányi Múzeum ismertetése.

Ranschburg Pál dr.: A m. kir. gyógypedagógiai lélektani laboratórium története, szervezete és működésének eredményei.

Nagy László: Pedagógiai-pszichológiai laboratórium Budapesten.

Répay Dániel: A Magyar Gyermektanulmányi Társaság története, szervezete, működése.

Domokosné Löllbach Emmá: A magyar Új Iskola.

A Gyermektanulmányi Múzeum a kongresszus kiállításán is részt vesz egy gyermekrajzgyűjteménnyel. A gyermekrajzokat *Nagy László* gyűjtötte 1912-ben *Alsónyéken* és *Ócsénybén* Tolnamegyében, ahol ésidők óta foglalkozik a nép művészeti kézimunkával. A rajzok *Nagy László* által összeállítva, tudományosan rendezve kerültek a kiállításra.

A Gyermektanulmányi Társaság kiállította összes *kiadványainak* egy-egy példányát is.

Ezenkívül a rendezők gondoskodtak arról is, hogy előadók ismertessék az iskolák szervezetét is.

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeum tankönyvekkel és szemléltető képekkel vesz részt a kiállításon.

Országos erkölcsnevelési kongresszus. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság igazgatótanácsa a május 25-iki ülésén foglalkozott *Nagy László*nak a sorozatos előadások egyikén elhangzott azon indítványával, hogy a Magyar Gyermektanulmányi Társaság országos erkölcsnevelési kongresszust hívjon egybe. Az igazgató-tanács az iskolában, a családban, a társadalomban szerzett szomorú tapasztaloknál fogva elérkezettnek látja az idejét, hogy az ifjúságnak az erkölcsi elzüllesztés lejtőjén való estét megakadályozzuk. Erre egyik alkalmas eszköznek tartja egy erkölcsnevelési kongresszus összehívását, amely az iskolai, családi, társadalmi nevelés összes tényezőinek részvételével tartatnék meg. Megbízta az elnökséget, hogy a legközelebb tartandó választmányi ülésen tegyen ez ügyben előterjesztést. A június 16-án tartott választmányi ülés helyeselte s elfogadta az elnökség indítványát s szükségesnek mondotta olyan országos jellegű kongresszus tartását, amely az oktatást és nevelést erkölcsi irányba terelje, fejlessze és szervezze meg. Megbízta az igazgató tanácsot, hogy a legközelebbi választmányi ülés elé részletes javaslatot terjesszen.

A Családi Iskola kiállítása. A *Nemesné Müller Mária* vezetése alatt álló *Családi Iskola* a gyermekek munkáját ez iskolai évben is, miként az elmúlt években, egy összefoglaló eszme szolgálatába állította. Az iskolai munka vezető gondolata volt az idén: *az ember és a természet*. A fejlődés gondolatát és törvényét követve az 1. és 2. elemi osztály munkájának szűkebbkörű gondolata a *családi élet* volt, a családi élet elhelyezkedése a természetben, a szülei ház és iskola s ezeknek természeti szükségletei. A 3. és 4. osztály pedig már az *egyéni és társadalmi életnek* a természeti élethez való viszonyát mutatta be két szempontból: *a természet, mint az ember barátja és mint ellensége*, tehát a világosság, a meleg, az eső, a szél, mint barátunk, a szárazság, hideg, a földrengés, a vulkán, mint ellenségünk; a hasznos növények, állatok és ásványok élete, felhasználása és a mérges növények, a vad állatok, a káros rovarok hatása az emberre és életére. Ezt az összefog-

láló eszmét illusztrálta az iskola kiállításának igen gazdag anyaga, többnyire agyagmunkák, amelyeket a tanulók a tanítóikkal való előzetes megbeszélések alapján maguk készítettek s amelyeket a gyermekek azután kötött fogalmazási anyagul használtak föl. A munkák többnyire kollektív munkái voltak a gyermekeknek. A Családi Iskola ezen főszmébe foglalt munkák mellett felhasználta a gyermekek egyéni szabad alkotásait is, habár nem olyan mértékben, mint az Új Iskola: a gyermekek szabad előadását, meseköltését, élményeit s egyebeket is.

Ma már, némileg áttekinthetjük a Családi Iskolának érdekes kísérleteit, amelyek szerint az éveknek bizonyos ciklusában minden iskolai év számára valamely összefoglaló eszmét jelöl ki megvalósítandó célul. A ciklusban eddig a következő koncentrálo eszmék szerepeltek: *I. az ember és a munka, II. az ember és az egészség, III. az ember és a természet.* A kísérletek tehát, habár igen értékesek, mégis meglehetősen egyéni jellegűek, értékűek. Kétségtelen, hogy igen nagy a nevelő hatásuk ezen tanulmányi be rendezéseknek, nagymértékben előmozdítják a valamely eszmekörbe való beleélést. Azonban nem látjuk elég világosan, miként igazodnak ezek a munkák szorososan a gyermekek lelki fejlődéséhez. Szívesen vennénk mi s bizonyára olvasóink is, ha ebben az irányban magától az érdeemes vezetőtől kapnánk szakszerű felvilágosítást.

A somogy megyei tanítóegyesület ülése. A Somogy megyei Általános Tanítóegyesület *Lengyel István* igazgató elnöklete alatt f. hó 17-én Kaposváron a Vármegeház nagytermében 1914. óta első közgyűlését tartotta, melyen *Jávor Gyula* tanár „*A gyermektanulmány*”-ról előadást tartott. Hozzászólott *Gönczy Ferenc* kir. tanfelügyelő s beszéde végén felhívta a tanítótságot, hogy a Somogy megyei gyermektanulmányi főkörbe minél számosabban lépjenek be.

Bábszínházi előadások az ifjúság számára Debrecenben. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság felkérte *Blattner Géza* festőművészt, a Művészi Bábjátékok igazgatóját, hogy rendezzen a „*Magyar Gyermektanulmányi Társaság dramaturgiai felügyelete alatt*” Debrecenben művészi bábjátékokat az ifjúság számára. Miután megtörtént a megegyezés, *Blattner Géza* az ő szülővárosában, Debrecenben, nagy buzgalommal és szakértelemmel fogott feladatának megoldásához.

A Gyermektanulmányi Társaság dramaturgiai bizottsága által elfogadva, a következő darabokat tüzték ki előadásra: *Nógrády László* prologusát, *Wallehsausen Rollának* „*Egyszer volt*” c. látványos mesejátékát, *Mohácsy Jenőnek* „*Bűvös hordó*” című kínai szilhuett játékát, *Balázs Bélának* a „*Halász és a hold*” című bábjátékát.

A bemutató előadást a megyei, városi, iskolai hatóságok és a sajtó képviselőinek április 11-én tartották meg. Az előadás köztetszésben részest s a sajtó is elismeréssel nyilatkozott róluk s megígérték jóindulatú támogatásukat.

Az előadásokat április hóban tartották meg a tanulóifjúság számára, amely nagy élvezettel gyönyörködött a mesék látványos, művészi színrehozatalában. Az előadást debreceni színművészek s a zenekíséretet

egy zeneművész szolgáltatják. A 14 előadást 2709 gyermek látogatta tanítóik vezetése alatt.

A következő bábszínházi előadásokat Debrecenben szeptemberben tartják meg, amikor *Nógrády Lászlónak Ludas Matyi, Lusták orvosa, Elvarázsolt királyfi* című darabjai kerülnek színre.

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

Jahrg. XV. No. 6—10.

Die didaktischen Hauptprobleme und der Lehrplan einer achtklassigen einheitlichen Volksschule.

Vortrag in der Neuen Schule, von **Ladislaus Nagy**, Budapest.

Bei der Ausarbeitung und Herausgabe des Lehrplans und der Didaktik einer einheitlichen achtklassigen Volksschule diene derjenige prinzipielle Standpunkt zur Grundlage, daß die Entwicklung des Kindes bis zum 14. Jahre laut leicht ausweisbarer einheitlich *biologischer* Gesetze von statten geht. Von der Einwirkung dieser gemeinen Gesetze hängen alle Kinder ab, gleichviel, wo und in welcher gesellschaftlichen Umgebung immer sie auch leben mögen; zumal die Entwicklung des Kindes bis zum 14. Jahre nicht von gesellschaftlichen Einflüssen, sondern durch innere biologische Gesetze bestimmt wird. Besonders bis zum 12. Jahre ist die Funktion dieser inneren Gesetze erkennbar. Im 13—14 jährigen Übergangsalter beginnt zwar das Kind allmählich die Wirkung des sozialen Lebens zu empfinden, jedoch das leitende Prinzip der Entwicklung bleibt im geistigen Leben das alte und im Gefühlsleben wirken die sexuell sittlich unaufgearbeiteten biologischen Energien. Durch diese Entwicklungseinförmigkeit ist die Gleichförmigkeit des Lehrplans betreffs der 6—14 jährigen Kinder begründet. Das Prinzip dieser Gleichförmigkeit des Lehrplans deckt sich nicht mit der Einförmigkeit der schulischen Wirksamkeit. Im Lehrplan seien der Unterricht und die Didaktik nur im allgemeinen angedeutet. Nicht der Stoff, vielmehr die klare Bestimmung des *Zwecks* soll angestrebt werden; dann müsse gewährt werden, daß die Schule an die natürlichen und sozialen Umstände, sowie an die individuelle Natur des eigenen Kindermaterials sich anpasse.

Als Grundbedingung beim Fertigstellen des Schulplans gelte daher, den Entwicklungsstufen des 6—14 jährigen Kindes völlig zu entsprechen. Der Gedanke der Entwicklung ist nicht neu in der Einrichtung des Schulunterrichts. In Deutschland trachtete bereits die Herbart'sche Schule, den Lehrplan einer achtklassigen Volksschule den kulturhistorischen Stufen

gemäß aufzubauen. Diese kulturhistorischen Ideen zielen auf die Entwicklung der Gesellschaft, mithin auf den phylogenetischen Gedanken hin. Dem gegenüber verlangt der Verfasser, daß der leitende Gedanke des Lehrstoffs, der Methode, wie auch der gesamten inneren Einrichtung des Schulunterrichts *die Entwicklung des Kindes* selbst, somit die ontogenetische Forschung sei. Infolge dieses Prinzips bezeichnet Verf. die konzentrierenden Ideen des Lehrplans der achtklassigen einheitlichen Volksschule, wie folgt:

1. Der Hauptgedanke des Unterrichts der ersten und zweiten Klasse (6—8 jähriger Kinder) ist die *Spielmethode*, nämlich die spielende Beschäftigung der Kinder.

2. Als Grundgedanken für die dritte und vierte Klasse (9—10 jährige Kinder) gibt Verf. das *an die Natur angepasste Leben* an und als Hauptbeschäftigung der Kinder die Beobachtung der Natur.

3. Als Zentralgedanke des Unterrichts für die fünfte und sechste Klasse (11—12 jährige Kinder) habe die *Arbeit* und die arbeitsmässige Beschäftigung der Kinder zu gelten.

4. Die konzentrierende Idee der siebten und achten Klasse (13—14 jährigen Kinder) ist das *sittliche Leben*, wobei in den Kindern die Entfaltung eines sittlichen Selbstbewußtseins erzielt werden soll.

Bei Begründung dieser didaktischen Stufen wurden vom Verfasser die durch ihn festgesetzten Stufen der Entwicklung des *Interesses* berücksichtigt, und zwar das *subjektive* Interesse (bis zum 8. Jahre), das *objektive* Interesse (zu 9—10 Jahren), das *praktische* Interesse (zu 11—12 Jahren) und das erwachende *soziale* Interesse (im Alter von 13—14 Jahren.)

Ein derartiges Lehrverfahren wird nicht nur den pädologischen und theoretischen Gesichtspunkten vollends gerecht, sondern steht weitaus näher dem alltäglichen Leben des Kindes, wie auch zum praktischen Leben.

Der Verfasser arbeitete auf dieser Grundlage den Lehrplan und die Didaktik einer achtklassigen Volksschule aus. Unsere Zeitschrift „A Gyermekek“ (Das Kind) bringt im Jahrgang 1920, in den Nummern 1—10 den Lehrplan der Klassen 5—6 und 7—8. Der Lehrplan und die Didaktik der Klassen 1, 2, 3, 4, sowie auch die ganze Arbeit wird demnächst in einem Sonderheft erscheinen.

RÉSUMÉ OF THE LAST NUMBER.

No. 6—10. — 1920.

Curriculum and chief didactic problems of the 8 class uniform elementary school.

Written and, read at the serial sittings of the New-School by President **Ladislaus Nagy**.

The preparation of the curriculum and didactic of the uniform 8 class elementary school is based upon the standpoint that the development of the child till the age of 14 years takes place according to easily demonstratable uniform biological laws. All children fall under the effect of these common laws, in whatever district and among whatever social surrounding they may live, because the development of the child till the age of 14 is directed not so much by social effects as by internal biological laws. The working of these laws can be particularly determined till the age of 12 years, but in the transition period between 12—14 years the effect of the social life on the child may be always more and more experienced; although the directing principle of development in the intellectual life for the time being, remains the same and in the emotional life the morally unformed raw energies of sexuality are at work. This uniformity of development motivates the uniformity of the curriculum for children between the ages of 6—14.

This principle of unity in the curriculum does not mean uniformity of activity of the schools. In the curriculum the matter and method of the teaching is only designated in general outline. We must strive not at detailing the matter but rather at designating clearly the aim and the school must be so free as possible to be able to adapt itself to the natural and social circumstances as well as to the individual psyche of its own child material.

The fundamental principle in the preparation of the curriculum therefore is that it shall adapt itself to the stages of *development of children* between the ages of 6—14 years.

The idea of development is not new in the arrangement of school instruction. In Germany the Herbarth pedagogic school strives to build up the curriculum of the 8 class elementary school upon the base of culture-historical stages. These culture historical stages include the *development of society* and therefore the thought of philogenesis. As opposed to this the author desires that the *development of the child* itself i. e. ontogenetical investigation shall be made the leading idea of the whole internal arrangement of the matter and method of the school instruction.

In accordance with this principle the author designates the following

as his concentrating ideas of the uniform curriculum for the 8 class elementary school: 1. Leading idea of the instruction in the first and second class (children from 6—8) is *playing* and its method is to keep the children occupied by playing. 2. For the third and fourth class (9—10 years) the fundamental leading principle is *natural history* and the occupation of the children is to observe nature. 3. The central idea of the teaching in the fifth and sixth class (11—12 years) is *work* and the children are occupied in working. 4. The central idea for the seventh and eight' th (13—14 years) classes is the aim of the *moral life* and the development in the children of moral selfconsciousness.

In determining these didactic stages the author kept in mind the stages in the development of interest which he has determined, *subjective* interest (till 8 years), *objective* interest (9—10 years), *practical* interest (11—12 years) and the incipient *social* interest (13—14 years).

According to the author the value of a teaching system drawn up in such a way is not only that it is suited to the theoretical standpoints of child study but that it stands near both to the every day life as well as the practical life of the child. The author has worked out in detail upon this base the curriculum and didactic of the 8 class elementary school. The curriculum and didactic for the 5th, 6th, 7th, 8th classes is published in number 1—10 of the „Child“ for the year 1920. That for the classes 1. 2. 3. and 4. together with the whole thesis will appear in a separate volume.

Kiadóhivatalunknál megrendelhető:

NAGY LÁSZLÓ:

Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából,

Ara 25 K.